

The background of the entire page is a photograph of two people walking away from the camera on a paved path at night. The person on the left is wearing dark clothing and sneakers, while the person on the right is wearing dark pants and light-colored sneakers. The scene is dimly lit, with some light reflecting off the pavement and the building in the background.

SYSTEMBOLAGET

Alkoholrapporten 2020

Tema: Alkohol, våld
och otrygghet

SYSTEM
BOLAGET

Innehåll

Alkoholrapporten 2020 – förord	4
”Vi måste få fler att engagera sig”	5
Stort hot mot global folkhälsa	8
Risker i samband med graviditet	10
Alkohol i pandemins tidevarv	14
Hårt tryck på Bris under pandemin	15
”Var uthållig – behovet av hjälp kan öka efter krisen”	16
Alkohol i karantänstider – en internationell utblick	17
Möt Systembolagets nye ordförande	18
Alkohol och våld – så tycker svenskarna	20
Hon växte upp med våld och missbruk	25
Bris om en vuxenvärld som sviker	28
”Det var en oändlig misär hemma”	34
Viktig riskfaktor för våld	38
Möter alkohol och droger på jobbet varje dag	42
Så blir krogmiljön lugnare	46
Outtröttlig kunskapsspridare om kvinnovåld	48
Så dricker Sverige	52
Därför minskar ungas konsumtion	56
”Graviditeten räddade mitt liv”	60
Källor	64

Alkoholrapporten – om våld och otrygghet

FOTO: SANNA LINDBERG

Systembolaget är annorlunda av en anledning. Vi finns inte bara till för våra kunder – utan för alla i Sverige. Att alkoholens mörka sidor inte bara kan drabba den som dricker, utan även människor i alkoholkonsumentens omgivning framgår också tydligt i årets rapport. Här får vi ta del av fakta och forskningsrön, människors erfarenheter och livsöden.

I 2020 års utgåva har vi ett särskilt fokus på alkohol i relation till våld och otrygghet. En undersökning som Kantar Sifo genomfört på uppdrag av Systembolaget visar att de flesta uppfattar alkohol som en viktig faktor bakom våldet i samhället. Närmare en tredjedel av respondenterna, 31 procent, uppger också att de har en eller flera personer i sin närhet som de känner olust inför att umgås med i sammanhang där alkohol förekommer. Det handlar om släktingar, bekanta och vänner som kan bli aggressiva när de blir berusade. Det är oroande uppgifter och att ämnet är angeläget råder det inga tvivel om – många människor berörs och kvinnor och barn är ofta extra utsatta.

Rapporten har den här gången producerats under en mycket speciell tid som också speglas i en del av innehållet. Covid 19-krisen har gjort det nödvändigt att följa upp några av artiklarna med särskilt fokus på pandemins effekter. Det gör vi på några uppslag med vinjetten *Fokus covid-19*.

Alkoholrapportens uppgift är att sprida kunskap om alkoholens roll i samhället. Kunskap är en förutsättning för välgrundade beslut i syfte att främja folkhälsan, och vi har alla nytta av ett kontinuerligt lärande som stärker vårt kritiska tänkande och hjälper oss att åstadkomma förbättringar.

Min förhoppning är att du ska finna den lärörrik och läsvärd.

Magdalena Gerger
VD Systembolaget

Äntligen kan jag presentera Alkoholrapporten 2020!

Orsaken till att vi i år valt att skjuta upp lanseringen från våren till hösten är förstås den situation som uppstått till följd av covid-19-pandemin.

Alkoholrapporten är minst lika viktig nu som andra år, trots förseningen. Rapporten är precis som vanligt Systembolagets årliga uppdatering av vad som händer på alkoholområdet. Vi presenterar aktuell forskning, ny statistik och trender i konsumtion och skadeutveckling – helt i enlighet med vårt samhällsuppdrag, att informera om riskerna med alkohol och arbeta för att minimera skadeverkningarna.

Sverige är på många sätt ett föregångsexempel – vi är ett av de länder i Europa som dricker minst. I Sverige har vi valt att bygga vår alkoholpolitiska modell utifrån att begränsa tillgänglighet och marknadsföring samt att ha ett högt pris på alkohol, vilket regleras genom alkoholskatten. Vi ser också att flera länder blickar mot Sverige när de lägger om alkoholpolitiken för att minska skadorna.

Samtidigt som vi ligger långt framme jämfört med många andra finns utmaningar även på hemmaplan. Hundratusentals barn far illa av föräldrars eller vårdnadshavares drickande och alkoholen kostar samhället enorma summor.

”Vi måste få fler att engagera sig för att minimera alkoholens skadeverkningar”

Det har sagts förr, men det förtjänar att sägas igen: alkohol är inte som andra varor.

– Därför säger det sig självt att Systembolaget inte kan vara som andra butiker, förklarar Malin Sandquist, direktör för avdelningen Bolag och Samhälle, samt ordförande för IQ.

– Till skillnad från vanliga detaljhandelsföretag eftersträvar vi aldrig att driva merförsäljning. Vi gör aldrig reklam för alkoholprodukter och vi erbjuder varken mängdrabatt eller extrapriser.

Därmed inte sagt, menar Malin Sandquist, att Systembolaget inte jobbar med kundupplevelsen.

– Vår personal ska ge bästa tänkbara service och kunder som ber om det ska få kunniga råd, men vi uppmuntrar aldrig någon att köpa mer än vad de hade tänkt. Utmaningen nu är att bibehålla och utveckla service och kundnöjdhet när en allt större del av kundkommunikation och handel sker digitalt.

Sedan åtskilliga år tillbaka syftar den svenska alkoholpolitiken till att kontrollera och begränsa alkoholkonsumtionen för att på så vis minimera alkoholens skadeverkningar, på såväl individ- som samhällsnivå. Därför har Systembolaget fått i uppdrag att med ensamrätt och utan vinstmaximering svara för all detaljhandel med alkoholdrycker över 3,5 volymprocent och, från och med den 1 juli 2019, även så kallade alkoholdrycksliknande preparat som innehåller mer än 2,25 volymprocent alkohol.

KOSTNADER FÖR SAMHÄLLET

– Alkohol orsakar ohälsa, sociala problem och lidande, inte bara för dem som dricker för mycket utan även för anhöriga och andra människor i deras omgivning. Därutöver får alkoholen påtagliga negativa konsekvenser för samhället i stort, konsekvenser som åsamkar samhället enorma kostnader.

FOTO: SANNA LINDBERG

”En av Systembolagets viktiga uppgifter är att sprida kunskap om alkoholens skadeverkningar”, säger Malin Sandquist, direktör för avdelningen Bolag och Samhälle.

Malin Sandquist hänvisar till den omfattande studie som det internationella konsultförteget Ramboll genomfört på uppdrag av Systembolaget. Närmare bestämt har man beräknat hur mycket alkoholen kostade samhället under ett år, 2017. Det rör sig om kostnader för vården, socialtjänsten och rättsväsendet, om produktionsbortfall till följd av bakfulla medarbetare som underpresterar på jobbet och över 600 000 sjukskrivningsdagar samtidigt som fler än 5 000 dör av alkoholrelaterade orsaker. Det handlar om totalt 103 miljarder kronor.¹

– Det är ett svindlande belopp som kan vara svårt att ta till sig, men det ger lite perspektiv om man betänker att det överstiger statens utgifter för såväl försvar och krisberedskap som internationellt bistånd.*

* Statens utgifter under 2018 för utgiftsområde 6, Försvar och samhällets krisberedskap, 53,5 miljarder kronor resp. för utgiftsområde 7, Internationellt bistånd, 42,8 miljarder kronor.

En av Systembolagets viktigaste uppgifter, vid sidan av ansvarsfull försäljning, är att sprida kunskap om riskerna med alkohol.

– Det gör vi på en rad olika sätt. Vi finansierar forskning för att bidra till kunskapsproduktionen, vi anordnar seminarier runtom i landet och vi tar fram informationsmaterial för att bara nämna några exempel, säger Malin Sandquist.

SAMARBETAR MED ANDRA

På senare tid har Systembolaget satsat på utökade samarbeten med andra aktörer. Ett exempel är *Barndom utan baksmälla*, ett långsiktigt initiativ där Systembolaget och IQ tillsammans med BRIS, Maskrosbarn, Trygga Barnen och Childhood samverkar i syfte att färre barn ska fara illa av vuxnas drickande. Satsningen motiveras av det faktum att över 320 000 barn i Sverige beräknas ha påverkats negativt av en förälders drickande.²

– Målet är att öka engagemanget hos fler vuxna, att få fler att agera när de ser eller misstänker att barn far illa.

Systembolaget är en av få aktörer som finns över hela Sverige och med det följer ett särskilt ansvar att också agera lokalt. Häri ingår ett sedan tidigare etablerat samarbete med polisen för att förhindra langning, men Malin Sandquist ser flera potentiellt fruktbara partnerskap på lokal nivå.

– Det kan handla om att engagera allmännyttan, bostadsrättsföreningar och andra aktörer som finns på plats där människor bor för att sprida kunskap om hur vi vuxna kan agera och göra skillnad för ett barn, säger hon. Och vi diskuterar med SKR, som ju också finns i hela landet, om hur vi kan samarbeta för att motverka psykisk ohälsa.

KRAFTTAG MOT "HINKKONTON"

Tillsammans med SKR – Sveriges Kommuner och Regioner och Tullverket har Systembolaget verkat för att få företag som Facebook och Snap att ta krafttag mot de åtskilliga så kallade "hinkkonton" som syftar till att långa alkohol till ungdomar.

Ett annat samarbete genomförs tillsammans med Barnmorskeförbundet. Här arbetar man gemensamt för att utbilda såväl barnmorskor som gravida om alkohol före, under och efter graviditeten.

– Den svenska alkoholpolitiken har varit framgångsrik i så måtto att svenskar dricker mindre alkohol än de flesta andra länderna i Europa, men det är uppenbart att det finns mer att göra och vår övertygelse är att det är samarbeten som är nyckeln – ju fler som känner ansvar och inser att varje insats är värdefull, desto mer kan vi begränsa alkoholens oönskade effekter.

Så kan alkoholkonsumtionen begränsas

Världshälsoorganisationen, WHO, har identifierat tre instrument som de mest effektiva för att begränsa alkoholkonsumtionen: reglering av tillgänglighet, pris och marknadsföring.³

I Sverige regleras alkoholens tillgänglighet och pris genom:

- begränsning av antalet försäljningsställen (Systembolagets ensamrätt till detaljhandel med alkohol-drycker) samt begränsning av öppettider.⁴
- lagstadgat förbud mot att sälja till personer som är under 20 år eller är märkbart påverkade. Systembolaget får inte heller sälja vid misstanke om langning.⁵
- Ett högre pris har, genom alkoholskatten, en dokumenterat begränsande effekt på alkoholkonsumtionen.^{6,7,8} Också effekten på alkoholrelaterade skador är belagd i forskningen.^{9,10}

Marknadsföring av alkohol regleras i Sverige i första hand i alkohollagen, men också i marknadsföringslagen. Bland annat föreskrivs att marknadsföring inte får vara "påträngande, uppsökande eller uppmana till bruk av alkohol".^{11,12} Där står också att reklam inte får "rikta sig särskilt till eller skildra barn eller ungdomar som inte har fyllt 25 år". Systembolaget gör aldrig reklam för produkter.

Ett flertal studier har visat att marknadsföring av alkohol framför allt riskerar att påverka unga – med tidigare lagd alkoholdebut och ökad konsumtion som följd.^{13,14}

103 miljarder – alkoholens kostnad för samhället

Produktionsbortfall

35

MILJARDER KRONOR

Enligt Rambolls beräkningar försvinner 32 000 produktiva arbetstimmar varje vecka på grund av bakfylla. Varje år tas mer än 625 000 alkoholrelaterade sjukskrivningsdagar ut och 5 200 personer avlider av alkoholrelaterade orsaker – allt till en sammanlagd kostnad av cirka 35 miljarder kronor för 2017.

Livskvalitet

43

MILJARDER KRONOR

Alkohol orsakar förändringar i livskvalitet till en kostnad motsvarande 43 miljarder. 17 miljarder för förtida dödsfall, 14 miljarder för upplevda konsekvenser för alkoholkonsumenter, 11 miljarder för upplevda konsekvenser för närstående till konsumenter och 900 miljoner för upplevda konsekvenser för brottsoffer.

Brottslighet

10

MILJARDER KRONOR

Kostnaderna för alkoholrelaterad brottslighet uppskattas till drygt 9,7 miljarder per år. Detta motsvarar ungefär en fjärdedel av de årliga anslagen till polis, kriminalvård, åklagare och domstol.

Vård & behandling

15

MILJARDER KRONOR

Antalet alkoholrelaterade vårdtillfällen 2017 uppgick till 660 000 och kostnaden för sjukvården var 7,4 miljarder. Till detta kommer ungefär lika stora kostnader för socialtjänsten samt företagshälsövård, forskning och prevention.

Alkohol – ett av de största hoten mot global folkhälsa

Enligt den senaste statistiken från Världshälsoorganisationen, WHO, ligger alkohol bakom mer än vart 20:e dödsfall globalt, cirka tre miljoner årligen.¹⁵

Alkohol är en psykoaktiv substans som är giftig för levande celler. I och med att alkohol är en mycket liten molekyl som är både fett- och vattenlöslig passerar den genom cellmembran och in i vävnader där den bryts ner till det ännu giftigare ämnet acetaldehyd.¹⁶

Alkohol har visats vara en orsakande faktor i över 200 sjukdoms- och skadetillstånd.¹⁷ När det gäller yngre personer är det ofta berusningsdrickande som leder till drunkning, våldsbrott, fallolyckor, bränder och trafikolyckor. Bland medelålders och äldre handlar det främst om kroniska skador till följd av lång tids alltför hög konsumtion. Exempelvis är alkohol en riskfaktor för cancer, hjärt-kärlsjukdomar och diabetes – de stora folksjukdomarna i Sverige. Andra alkoholrelaterade sjukdomar är fettlever och skrumplever, eller levercirros.¹⁸

SKADOR PÅ BARN OCH ANDRA I OMGIVNINGEN

Alkohol kan inte bara skada den som dricker, utan även omgivningen påverkas. Det handlar om allt från skam och psykiskt obehag till misshandel, dråp och mord, men också om fosterskador och dysfunktionella uppväxtmiljöer. Man brukar tala om andrahandskador, eller passivt drickande på samma sätt som det mer etablerade begreppet passiv rökning. I en studie från 2014 uppgav uppemot 15 procent av vuxna svenskar att de under det senaste året haft negativa erfarenheter till följd av en familjemedlems eller annan närståendes drickande. Närmare tio procent hade negativa erfarenheter av en främmande persons drickande.¹⁹

Under 2019 genomförde forskare vid Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, en systematisk litteraturoversikt av befintliga vetenskapliga studier som innehåller skattningar om hur många barn under 18 år som växer upp med föräldrar som har alkoholproblem. Resultatet talar för att 15 procent av alla barn i Sverige, cirka 320 000, har påverkats negativt av en förälders eller vårdnadshavares alkoholkonsumtion. Forskarna konstaterar att barn som växer upp i en miljö med risk- eller missbruk utsätts för en ständig stress och klarar sig sämre i skolan. Därutöver drabbas de i högre grad av både psykiska och

somatiska sjukdomar samtidigt som de löper ökad risk att själva hamna i olika former av missbruk och beroenden senare i livet.²⁰

ÖKAD ALKOHOLKONSUMTION BLAND ÄLDRE

Under perioden 2004–2018 ökade årskonsumtionen av alkohol bland personer mellan 65 och 84 år med 21 procent.²¹ Medan andelen personer med riskkonsumtion i befolkningen i stort minskade mellan 2006 och 2018 ökade andelen i gruppen 65–84-åringar med fyra procentenheter, från sex till tio procent – vilket alltså är mindre än de 16 procent som gäller för befolkningen 16–84 år.²²

Men det är inte bara konsumtion och riskkonsumtion som rört sig uppåt bland personer 65 år och äldre: också den andel som vårdas inom hälso- och sjukvårdens specialiserade öppenvård och slutenvård med diagnoser som är relaterade till alkoholberoende har ökat kontinuerligt under den senaste tioårsperioden. Denna ökning syns både bland kvinnor och män.²³ Antalet alkoholrelaterade dödsfall per 100 000 invånare 65 år och äldre ökade med 44 procent 1998–2019. Även denna ökning gäller både kvinnor och män.²⁴

VIKTIG FAKTOR BAKOM PSYKISKA BESVÄR

Risken att drabbas av psykisk sjukdom är mer än dubbelt så stor för den som samtidigt har ett missbruk eller beroende. Bland personer som vårdas för missbruk har mellan 30 och 50 procent en samtidig psykisk sjukdom.²⁵ Särskilt tydligt är sambandet mellan depression och alkoholberoende.^{26, 27, 28}

Genom åren har tre möjliga förklaringar till sambandet diskuterats, att alkohol orsakar depression, att depression leder till ökad konsumtion genom självmedicinering

eller att underliggande orsaker, exempelvis ärftliga, bidrar till båda tillstånden. Idag är forskarna överens om att det första exemplet, att alkohol orsakar depression, är vanligare och starkare än de två andra.²⁹

ALKOHOLENS KOSTNADER SVÅRA ATT BERÄKNA

Enligt Socialstyrelsens statistikdatabas behandlades år 2018 (den i skrivande stund senast tillgängliga statistiken) 14 678 personer i slutenvården för en alkoholrelaterad diagnos. Av dessa var 4507 kvinnor och 10 171 män.³⁰ För alkoholrelaterade diagnoser i specialiserad öppenvård var motsvarande siffra 28 557 varav 9 625 är kvinnor och 18 932 är män.³¹

Av Socialstyrelsens alkoholindex framkommer att närmare 2 000 personer per år dör av alkoholrelaterade orsaker.³² Under 2018 klassificerades 1 941 dödsfall som alkoholrelaterade.³³ Emellertid inkluderar Socialstyrelsens alkoholindex bara diagnoser där ordet alkohol ingår. Det innebär till exempel att varken hjärt-kärlsjukdom eller cancer tas med, även i de fall sjukdomen är alkoholrelaterad. I en studie på 365 000 personer i åtta europeiska länder kom forskarna fram till att cirka tio procent av alla nya fall av cancer hos män och tre procent hos kvinnor är orsakade av alkohol. Överfört till svenska förhållanden skulle det innebära att alkohol ligger bakom närmare 4 000 nya fall av cancer per år.³⁴

När det gäller dödsfall inkluderas inte heller dödsolyckor och självmord såvida inte alkohol nämns i dödsorsaksintyget.

Det är svårt att fastställa hur stora kostnader alkoholen åsamkar samhället. Beroende på hur man beräknar kostnaden för vård, frånvaro och förtidspension har man kommit fram till resultat som varierar mellan 20 och 160 miljarder kronor per år. Den största kostnadsposten ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är produktionsbortfall, men också vården och rättssystemet drabbas. I missbruksutredningen år 2011 beräknades den årliga samhällskostnaden för riskbruk, skadligt bruk och beroende till 66 miljarder kronor.³⁵

År 2019 gjorde konsultföretaget Ramboll, på uppdrag av Systembolaget, en studie där samhällets kostnader för alkohol beräknades till 103 miljarder kronor för året 2017. Detta belopp kan ställas i relation till att statens intäkt av alkoholskatten under samma år uppgick till 14,4 miljarder konor.³⁶

FOTO: SANNA LINDBERG

Alkohol – risker inför, under och efter graviditet

Det finns gott om forskning som visar att alkohol är en substans med kraftig förmåga att orsaka skador på foster.

År 1996 publicerade amerikanska Institute of Medicine en översikt av substanser som kunde skada det ofödda barnet. Av de psykoaktiva substanser som studerades, bland annat heroin och kokain, ledde alkohol till de mest förödande beteendemässiga och neurologiska skadorna.³⁷

Den alkohol som intas i samband med en graviditet når fostret via moderkakan som förser det ofödda barnet med näring och syre. Koncentrationen av alkohol blir densamma i fostrets kropp som i moderns. Eftersom fostrets lever är liten och outvecklad har den svårt att bryta ner alkoholen vilket innebär att fostret påverkas mer och under längre tid än modern.³⁸

Risken för skador ökar ju mer kvinnan dricker, men forskningen visar att all alkoholkonsumtion, även mindre mängder, innebär en riskökning. I en stor studie där över 650 000 födslar undersöktes kunde man visa att risken att få ett dödfött barn ökade med 40 procent om kvinnan överhuvudtaget druckit alkohol under graviditeten jämfört med dem som inte druckit alls. För kvinnor som druckit fem eller fler glas per vecka under graviditeten var riskökningen 70 procent.³⁹ Av alla orsaker till födelsedefekter och utvecklingsavvikelser som kan förebyggas är exponering för alkohol före födseln den vanligast förekommande.⁴⁰

RISKER MED KVINNORS ALKOHOLKONSUMTION FÖRE KONSTATERAD GRAVIDITET

Kvinnor som dricker lite eller inte alls kommer sannolikt inte heller att dricka alkohol när de blivit gravida, utan de som dricker även när de blivit medvetna om att de är gravida har ofta haft en stor alkoholkonsumtion redan dessförinnan.⁴¹ Alkoholkonsumtion riskerar också att leda till oavsiktlig alkoholexponering av fostret när kvinnan är gravid men ännu inte vet om det. Berusningsdrickande kan bidra till att det går längre tid innan graviditeten upptäcks och oplanerade graviditeter – som kan vara ett resultat av berusning – är förknippade med längre tid till bekräftad graviditet. Eventuellt görs även fler aborter på grund av oro för fosterskador till följd av drickandet innan graviditeten blivit känd.⁴²

RISKER MED MÄNS ALKOHOLKONSUMTION INFÖR EN GRAVIDITET

Även männens drickande har betydelse i detta sammanhang, inte minst då sannolikheten för att en kvinna ska konsumera alkohol under graviditeten blir större om hon lever med en partner som också dricker.⁴³ Det finns också studier som lyfter fram effekterna av mäns drickande på sädescellers volym och kvalitet.^{44,45,46} En amerikansk studie fann att provrörsbefruktade kvinnor oftare fick missfall om spermadonatorn intagit så lite som en burk öl veckan före spermadonationen.⁴⁷ En australiensisk studie har funnit att en måttlig konsumtion av starksprit hos fadern under året före graviditeten ökar risken för att barnet ska få hjärntumör, medan andra studier talar för att faderns drickande före befruktning ökar risken för olika hjärtproblem.^{48,49,50}

Ytterligare en aspekt av mäns drickande är att kraftig alkoholkonsumtion i en relation ökar risken för partnervåld, vilket i sin tur påverkar kvinnors och i förlängningen fosters hälsa. En svensk studie på över 11 000 par i Västerbotten visade att kvinnor vars manliga partner rapporterade riskbruk eller missbruk av alkohol i sitt hälsoformulär löpte närmare nio gånger större risk att utsättas för våld av sin partner under graviditeten jämfört med de kvinnor vars män rapporterade en mindre alkoholkonsumtion.⁵¹

RISKER MED KVINNORS ALKOHOLKONSUMTION I SAMBAND MED AMNING

Amning förespråkas globalt som det mest lämpliga för barns välmående och utveckling. Emellertid börjar en stor andel av nyblivna mammor dricka igen kort efter förlossningen, om än i små mängder och sällan, vilket utsätter barnet för risker.^{52,53} Redan vid lågt intag av alkohol når alkoholhalten i bröstmjölken samma nivå som i mammans blod inom en timme eller snabbare.⁵⁴ Vid mer

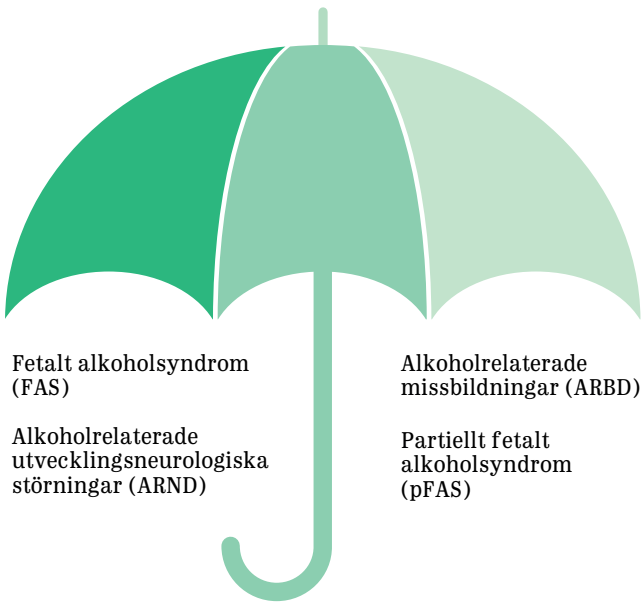
omfattande drickande kan alkoholhalten i mjölken bli högre än i mammas blod. Det ska dock poängteras att alkoholhalten i barnets blod inte påverkas nämnvärt och att hälsoriskerna är försumbara förutom i de mest extrema fallen.^{55,56} Samtliga effekter av låg alkoholkonsumtion under amningsperioden är inte klarlagda, men man vet att även låg exponering kan störa barnets sömn och minska mjölkproduktionen hos mamman. Vidare störs hormonerna som styr mjölkproduktionen så att det dröjer längre innan mjölken utsöndras. Även mängden mjölk minskar och den kan få annorlunda lukt.^{57,58,59} Oavsett olika studiers slutsatser om effekter av att dricka alkohol under amningsperioden står det klart att alkoholen inte har några positiva effekter.

FAS OCH FASD

Många anledningar till utvecklingsstörningar hos barn är svåra eller omöjliga att förebygga. Men när det gäller orsakerna som de facto går att styra över är fosters exponering för alkohol den lättaste. Utvecklingsstörningar på grund av alkoholexponering beräknas globalt beröra mellan en och fem procent av alla nyfödda per år.⁶⁰ Paraplybegreppet för denna typ av påverkan på fostret är fetala alkoholspektrumstörningar, FASD (*Fetal alcohol spectrum disorders*).

Den mest karaktäristiska och kända konsekvensen av fosterskada på grund av alkohol är FAS, fetalt alkoholsyndrom, som kan leda till utvecklingsstörning, förändrat utseende samt påverkan på det centrala nervsystemet. FASD omfattar mindre typiska symtom som till exempel inlärningssvårigheter och ADHD. Det är företrädesvis hjärnan som är utsatt, men alkohol under fosterstadiet kan även påverka kroppens organ på andra sätt; till exempel leder hög alkoholkonsumtion och berusningsdrickande under graviditeten till en ökad risk för medfött hjärtfel hos barnet.⁶¹ Evidensen för påverkan av små mängder alkohol under graviditeten är inte entydig, men det finns heller ingen uppenbar nivå av drickande som är säker under graviditeten utan allt tyder på att ingen alkohol alls under graviditeten är att föredra.⁶²

FASD är cirka tio gånger så vanligt som FAS och det uppskattas att 1,5 procent av alla människor i världen och knappt fyra procent i Europa kan ha FASD-relaterade problem. Hur många i Sverige som är drabbade är mer oklart. För FAS ligger uppskattningarna mellan 0,1 och 0,3 procent av alla födselar årligen och för FASD mellan en och tre procent.^{63,64,65} I Sverige uppskattades den totala samhällskostnaden för FAS år 2014 till 14,4 miljarder kronor, beräknat på att 0,2 procent av alla barn i Sverige föds med fosterskador av denna typ. Merparten av kostnaderna kommer från stödinsatser från samhället, men stora mörkertal (troligt underrapporterad alkoholkonsumtion och svårigheter att ställa diagnos) innebär att de verkliga kostnaderna sannolikt är betydligt större.⁶⁶

Alkohol i pandemins tidevarv

Det har funnits en utbredd oro över hur alkoholkonsumtionen skulle påverkas under de månader då stora delar av befolkningen hållit sig i olika grader av karantän – och varken behövt ta bilen, träffa arbetskamrater eller haft några andra naturliga hinder för ett ökat drickande.

Men nu visar preliminära resultat från de rikstäckande Monitormätningarna att den totala anskaffningen av alkohol tvärtom sjönk med sju procent jämfört med motsvarande period förra året. Systembolagets försäljning ökade visserligen, men både resandeförsel och försäljning på restauranger har minskat. Samtidigt som försäljningen minskat framgår det av de genomförda intervjuerna att alkoholkonsumtionen ligger kvar på samma nivå som under samma månader år 2019.⁶⁷

Björn Trolldal, utredare på Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, som ansvarar för Monitormätningarna, tror att detta kan förklaras av att man i större utsträckning konsumerar drycker som har sparats från tidigare genomförda köp eller från införsel vid tidigare resor.

Hårt tryck på Bris under pandemin

Coronakrisen har inneburit en extra belastning för barn som redan lever i en utsatt situation. På Bris har trycket sedan pandemins start varit högt. Den 16 mars utökades öppettiderna för att kunna ta emot fler samtal. Under tiden efter utbrottet har Bris kuratorer i genomsnitt haft 30 procent fler stödjande kontakter per vecka jämfört med tidigare.

Det berättar Sofia Grönkvist, enhetschef för stöd och utbildning på Bris, Barnens rätt i samhället, som vittnar om att organisationen märkt att barns utsatthet i hemmet ökat och att det blivit svårt för barn att få tillgång till stöd.

– Barns samtal handlar både om oro för smittan i sig, om den stora osäkerheten och om alla konsekvenser av pandemin. Det handlar också om svårigheter att plugga hemma och om att försöka upprätthålla ett socialt umgänge med kompisar.

Sofia Grönkvist sammanfattar situationen:

– Vi vet att omständigheter som social isolering, hög stress- och konfliktnivå, ekonomiska problem och andra påfrestningar ökar faran för att barn ska fara illa och utsättas för våld i hemmet. Just nu befinner vi oss i en samhällskris där alla de här ingredienserna finns, samtidigt som den viktiga skyddsfaktorn vuxna utanför familjen är mindre tillgänglig. Ensamheten är stor.

OTILLGÄNGLIGT STÖD

Hon säger vidare:

– Det kan handla om att känna att vuxna inte kan hantera det som barnet går igenom, att de inte skulle förstå, att de har fullt upp med sina egna bekymmer eller att det är de vuxna i barnets närhet som utgör barnets problem. Det vi ser är mer bråk och utsatthet hemma, svår ensamhet när isoleringen blir norm och ett mer otillgängligt stöd för barn som behöver hjälp.

– Redan före krisen hade många barn svårt att få det stöd och skydd de har rätt till, och tillgången såg olika ut i olika delar av landet. Barn berättar att det nu blivit ännu svårare att få stöd från exempelvis elevhälsan och att inplanerade möten om hälso- och stödinstanter blivit inställda och uppskjutna på grund av samhällsläget. Det

FOTO: BOSSE JOHANSSON

”Under krisen har det blivit ännu svårare för utsatta barn att få det stöd de behöver”, säger Sofia Grönkvist, enhetschef på Bris.

är djupt oroande eftersom barn som mår dåligt och behöver stöd inte har tid att vänta.

LÅNGSIKTIGA KONSEKVENSER

– För de flesta barn är vägen till att berätta för en utomstående om utsatthet hemma lång, det är en process som tar tid. Det är mycket möjligt att vi inte kommer att se konsekvenserna av situationen just nu förrän mycket längre fram, säger Sofia Grönkvist.

– Nu när de flesta vuxna är upptagna med att navigera i det nya samhällsläget finns en stor risk att fler barn inte uppmärksammas i hur de har det och vad de behöver för att kunna må bra. På så sätt riskerar krisen att få långsiktiga konsekvenser för barns psykiska hälsa.

Läs mer om Bris och arbetet för utsatta barn på sidan 28.

”Var uthållig – behovet av hjälp kan öka efter krisen”

Antalet samtal till Kvinnofridslinjen hade ännu i maj inte ökat i samband med corona-krisen, men det finns beredskap för ett högre tryck.

– Vi är beredda på att samtalen kan öka och följer noga utvecklingen. Vi prioriterar att se till att det finns personal så att Kvinnofridslinjen kan vara öppen dygnet runt som vanligt även under den här krisen, säger Åsa Witkowski, verksamhetschef på NCK, Nationellt Centrum för Kvinnofrid.

Möjligheten att söka hjälp när man är utsatt för våld i sin relation minskar vid isolering i hemmet. NCK pekar på fyra viktiga åtgärder för att våld i nära relationer ska kunna upptäckas under pandemin.

– Alla måste göra sin del för att våldet ska kunna upptäckas nu under coronakrisen, säger Åsa Witkowski.

FOTO: BOSSE JOHANSSON

”Vi följer utvecklingen noga och är beredda på ökade satsningar”, säger Åsa Witkowski, verksamhetschef på NCK.

1. **Bryt isoleringen.** Vi kan alla hjälpas åt och ta vårt gemensamma samhällsansvar genom att hålla kontakt med vänner och arbetskamrater. Knacka på hos grannen för att bryta isoleringen och visa att du finns där. Chefer har ett ansvar för anställdas arbetsmiljö även vid distansarbete.
2. **Ställ frågor om våld.** Alla inom till exempel hälso- och sjukvård, tandvård, förskola, skola, socialtjänst och rättstvårdande myndigheter behöver kunna se tecken på våld och ställa frågor om de uppfattar att något inte står rätt till. Den som är utsatt för våld i en relation berättar sällan spontant, därför måste frågor om våld ställas aktivt.
3. **Sprid numret till Kvinnofridslinjen.** Kvinnofridslinjen 020-50 50 50 har öppet dygnet runt. Telefonen är bemannad av sjuksköterskor och socionomer som är vana att möta människor i kris. Utöver den som är utsatt för våld är även anhöriga, vänner och yrkesverksamma välkomna att ringa för stöd och rådgivning.
4. **Var uthållig.** Erfarenheten visar att många söker hjälp först efter perioder då man varit hänvisad till hemmet. NCK räknar med att det kommer att finnas ett uppdämt behov av hjälp och stöd efter att isoleringen är över och det är samhällets skyldighet att tillhandahålla det. Att få rätt stöd – i allt från mötet med socialtjänsten och Försäkringskassan till besöket på vårdcentralen eller hos polisen – kan vara livsavgörande.

Läs mer om arbetet vid Nationellt Centrum för Kvinnofrid på sidan 48.

Alkohol i karantänstider – en internationell utblick

Olika länder har valt skilda strategier för att minska svåra följder av karantän och isolering under den pågående pandemin. Det gäller till exempel förbud mot försäljning av alkohol och ökat stöd till organisationer som arbetar för att hjälpa främst kvinnor och barn som drabbas av våld i nära relationer.

FN:s generalsekreterare Antonio Guterres varnade på Twitter för en ”skrämmande global våg av våld i hemmiljö”, något som satt viss press på världens ledare att öka stödet till kvinnoorganisationer och andra instanser som erbjuder hjälp. I både Frankrike och Spanien, som noterat en kraftig ökning av våld i nära relationer under pandemin, har kvinnor uppmanats att använda kodordet Mask 19 på apotek för att på så sätt larma om behovet av akut hjälp.

SVT har uppmärksammat att fler anhöriga hör av sig till Alkohollinjen som drivs av Beroendecentrum Stockholm. Linjen tar inte emot fler samtal, men en annan typ av samtal. Att fler anhöriga hör av sig kan enligt Alkohollinjens chef Kerstin Anneborn bero på att närstående sitter i karantän med någon som har alkoholproblem eller att ett missbruk upptäckts när båda är hemma. Hon förutspår också en ökning av antalet samtal efter corona-pandemin, på samma sätt som efter julleddigheter eller semestrar när många får upp ögonen för egna eller närståendes problem med alkohol.

HAMSTRING AV LÅDVIN

I Finland har det rapporterats om hamstring av lådvin på Alko, den finländska motsvarigheten till Systembolaget, men här är det ännu för tidigt att dra några slutsatser om konsumtionen under coronakrisen. Enligt Yle Uutiset kan försäljningsökningen delvis förklaras med att gränserna har stängts vilket i sin tur innebär att införseln av alkohol från andra länder upphört. I normalfallet står införseln för ungefär 15 procent av Finlands totala alkoholkonsumtion.

Grönlands regering fattade under pandemin beslut om att under flera veckor förbjuda försäljning av alkoholhaltiga drycker. Enligt den grönländska tidningen Sermitsiaq

vidtogs åtgärden för att skydda barn som vistas hemma då skolor är stängda. Förbudet gällde Grönlands huvudstad Nuuk, byn Kapisillit som ligger cirka 75 kilometer nordöst om Nuuk och Qeqertarsuatsiaat på västra Grönland.

Grönlands regeringschef Kim Kielsen förklarade beslutet så här: ”I en sådan här situation måste vi vidta ett flertal åtgärder för att undvika smittan. Det huvudsakliga syftet med beslutet är att skydda barnen som ska ha ett tryggt hem.”

Även i Oslo förbjöds försäljning av alkohol under en dryg månads tid.

STARK KOPPLING TILL VÅLDSBROTT

Fyra länder i världen, Sydafrika, Sri Lanka, Botswana och Panama, införde nationellt alkoholförbud under sina respektive nedstängningar. I Sydafrika ledde dessa åtgärder initialt till påtagligt färre våldsbrott. Enligt landets polisminister Bheki Cele begicks 94 mord under nedstängningens första nio dagar, jämfört med hela 326 mord samma period förra året. De anmälda våldtäkterna uppgavs samtidigt ha fallit från 699 till 101. Bheki Cele menade då att detta var tack vare den strykta tillgången till alkohol, och mycket talar för att han hade rätt: redan 24 timmar efter att det nio veckor långa förbudet mot alkoholförsäljning hävdades restes krav på ett återinförande och hashtaggen #alcoholmustfall trendade på sociala medier. Bara någon vecka senare kunde man konstatera att våldtäkter och mord, inte minst på kvinnor, hade ökat dramatiskt – ”en mörk och skamlig vecka”, sade Sydafrikas president Cyril Ramaphosa.

En politisk räv med bred erfarenhet av folkhälsoarbete tar över klubban

Efter tjugofem år i riksdagen varav elva som partiledare för Kristdemokraterna och åtta som socialminister, behöver Göran Hägglund – Systembolagets nye styrelseordförande – knappast någon närmare presentation.

Och den som till äventyrs missat hans politiska karriär kanske såg honom i SVT:s ”På spåret” där han tillsammans med Anna Ekström, idag utbildningsminister, kammade hem en andraplats år 2015 – eller året därpå då han tävlade ihop med Olivia Wigzell, generaldirektör på Socialstyrelsen.

Göran Hägglund är med andra ord en politisk räv med bred erfarenhet av folkhälsoarbete som dessutom uppvisat ett gott stycke allmänbildning – inte det sämsta utgångsläget när han den 23 april 2020 utsågs till Systembolagets nye styrelseordförande.

– Det är ett hedrande uppdrag, säger han. Systembolaget är en spännande verksamhet som alla har åsikter om samtidigt som den spänner över både handel och socialpolitik.

Därmed inte sagt att han kände sig självklar och trygg i sin roll från start när han valdes in i styrelsen i slutet av april. Coronapandemin rasade och Systembolaget brottades med sjukskriven personal, alltför stora folksamlingar som flockas när små vinpartier släpps och krav på att Systembolaget ska stängas – för att inte ytterligare belastas folkhälsan när stora delar av befolkningen isolerat sig i större eller mindre utsträckning.

KONSUMTIONEN STABIL UNDER KRISEN

– Det har kommit sådana förslag, men för det första är det en fråga för politiken som jag eller styrelsen inte kan besluta om, säger Göran Hägglund. För det andra tror jag inte att det vore gynnsamt för folkhälsan, särskilt inte med tanke på efterfrågan skulle göra att alkoholen skulle söka sig andra vägar till konsumenterna och erfarenheterna visar att när de strukturerna väl etablerat sig är de väldigt svåra att få bort.

Vidare är det så att Systembolaget visserligen säljer mer men det mesta talar för att den totala alkoholkonsum-

tionen varit stabil under coronakrisen, dels för att restauranger och barer säljer betydligt mindre än vanligt, dels för att resandeförseln upphört nästan helt.

Privat betraktar sig Systembolagets nye styrelseordförande som en ”väldigt vanlig alkoholkonsument”.

– Jag uppskattar ett gott vin till maten, att ta en god drink eller en kall öl någon gång ibland. Samtidigt har jag stor respekt för alkoholens avigsidor och har sett vad den kan ställa till med.

Göran Hägglund minns hur han som barn skrämdes av de fulla gubbarna som levde om i hyreshusområdet i den värmäländska bruksorten Degerfors där han växte upp. Också efter att han flyttat till Jönköping och senare Bankeryd, mitt i det som ibland kallas bibelbältet, och i arbetslivet kunde han träffa på personer som tappat kontrollen över sitt drickande och råkat illa ut.

KAN INTE JÄMFÖRA MED APOTEK

– De finns överallt, i hela landet och i alla samhällsklasser, som en ständig påminnelse om att alkohol måste hanteras ansvarsfullt.

I sin tidigare roll som politiker har han gjort sig känd som den kanske mest drivande bakom omregleringen av apoteksmarknaden, något som väckt frågan om hur han ställer sig till Systembolagets detaljhandelsmonopol.

– Det finns avgörande skillnader. Anledningen till att omregleringen behövdes var att apotekens tillgänglighet i Sverige var alldeles för dålig, sämst i hela Europa. Antalet apotek har sedan omregleringen ökat med 50 procent. Med Systembolaget finns inga sådana problem, det ingår i vårt uppdrag att reglera tillgängligheten till alkohol för att minimera skadeverkningar samtidigt som vi finns över hela landet och erbjuder god service utan vinstmaximering.

FOTO: SANNA LINDBERG

”Systembolaget är en hörnpelare i den framgångsrika svenska alkoholpolitiken, och just nu finner jag ingen anledning att initiera några stora förändringar”, säger Göran Hägglund, hedrad över uppdraget som ny styrelseordförande.

Under sina många år i politiken säger sig Göran Hägglund alltid ha stått upp för detaljhandelsmonopolet som han ser som en ”avgörande del av den svenska alkoholpolitiken”. På frågan om vilken riktning Systembolaget kommer att ta under hans ordförandeskap svarar han tämligen ödmjukt:

– Uppdraget formuleras utifrån politiken och så väl som Systembolaget lyckats hittills ser jag ingen anledning att eftersträva några tvära kast. Företaget är inte bara respekterat, det är omtyckt av svenska folket och det beror på att man tar ansvar och dessutom lever upp till högt ställda krav på god service och ett bra sortiment.

Han erinrar om hur det såg ut för bara ett par decennier sedan:

– Då tog man en kölapp och väntade på sin tur – och det kunde ofta ta en bra stund – innan man fick komma fram till kassadisen och säga vad man ville handla. Det är en otrolig skillnad och det har fungerat väldigt bra!

UTMANING FÖLJA MED TIDEN

Också annat har blivit bättre, menar han, som att alkoholkonsumtionen går ner och att ungdomar gör sin alkoholdebut allt senare.

– Det är inte säkert att dessa förändringar helt och hållet kan tillskrivas den svenska alkoholpolitiken, men det är likafullt en positiv trend som Systembolaget ska fortsätta att arbeta för. Framåt tror jag att den stora utmaningen blir att följa med i tiden – att kunna upprätthålla vår service-nivå och kundnöjdhet, inte minst i ljuset av förändrade köpbeteenden.

En annan utveckling, som visserligen ingalunda är ny, är det ökade antalet producenter som vill få in sina drycker i Systembolagets sortiment.

– Idag har ju varenda lite småort med självaktning ett mikrobryggeri och då blir det upp till oss att försöka kanalisera dessa produkter så att så många som möjligt blir nöjda, och det är betydligt lättare sagt än gjort. Eller som någon sade: ”Det kan verka enkelt, men vänta tills jag fått förklara”.

Alkohol en viktig faktor bakom våld i samhället

– ny undersökning ger tydligt svar

De flesta svenskar uppfattar alkohol som en viktig faktor bakom våldet i samhället. Framför allt anställda inom så kallade blåljusyrken anser att alkohol ofta leder till våld. Det visar en undersökning som Kantar Sifo genomfört på uppdrag av Systembolaget.

Totalt 1 061 personer varav 164 är verksamma inom blåljusyrken* har besvarat undersökningen om alkohol och trygghet. Mer än var fjärde, 28 procent, av blåljuspersonalen uppger att de i sin yrkesroll under det senaste året blivit utsatta för våld av någon som druckit alkohol. När frågan till blåljuspersonalen vidgades till att gälla hela deras vuxna liv ökade andelen till 62 procent. Vidare uppger 81 procent av blåljuspersonalen att de bevittnat när andra blivit utsatta för våld av alkoholpåverkade personer.

* Utöver de traditionella blåljusyrkena polis, brandman och ambulanssjuksköterska ingick även kategorierna sjuksköterska på akutmottagning, läkare på akutmottagning, väktare och ordningsvakter i undersökningen eftersom dessa sannolikt möter liknande konsekvenser av alkohol i sina yrkesroller. (I undersökningen deltog 118 poliser; 21 brandmän; 14 ambulanssjuksköterskor; 5 sjuksköterskor och 2 läkare på akutmottagning; 2 väktare; 2 ordningsvakter).

Alkohol spelar stor roll för våldet i det svenska samhället

anser **92** procent av blåljuspersonalen

BLÅLJUSPERSONAL

Våld i hemmamiljö:	98%
Våld på restauranger och barer:	97%
Olyckor och brott i trafiken:	89%
Våld utomhus och i offentliga miljöer:	89%

anser **82** procent av allmänheten

ALLMÄNHETEN

Våld i hemmamiljö:	94%
Våld på restauranger och barer:	91%
Olyckor och brott i trafiken:	90%
Våld utomhus och i offentliga miljöer:	83%

Detta är en markant skillnad jämfört med allmänheten (exklusive blåljuspersonal) där endast 27 procent uppger att de blivit utsatta för våld av en alkoholpåverkad person minst en gång under sitt vuxna liv och hälften, 51 procent, säger sig ha bevittnat sådant våld. Betydligt färre i allmänheten har alltså varit med om dessa företeelser jämfört med blåljuspersonal. Detta kan möjligen förklara att en mindre andel av allmänheten tror att alkohol har en stor påverkan för våld utomhus/i offentliga miljöer, 83 procent mot 89 procent. En liknande skillnad syns ifråga om våld på restauranger och barer där 91 procent ur allmänheten och 97 procent av blåljuspersonalen, tror att alkohol spelar en stor roll.

Mer än var tionde respondent ur allmänheten, 12 procent, uppger att det har hänt att de själva blivit aggressiva av alkohol. Personer i åldern 30–49 år svarar i större utsträckning, 17 procent, än personer i andra åldersgrupper att de blivit aggressiva av alkohol.

Närmare en tredjedel, 31 procent, menar samtidigt att de har en eller flera personer i sin närhet som de känner olust för att umgås med när dessa dricker. Det handlar om släktingar, bekanta och vänner. Fem procent känner den typen av olust inför kolleger och fyra procent uppger att det handlar om de närmaste familjemedlemmarna. Totalt sett svarar 35 procent av kvinnorna och 26 procent av männen att de har någon i sin närhet som de känner olust inför att umgås med på grund av alkoholens påverkan på deras beteende. Två tredjedelar, 66 procent, uppger att de inte har någon i sin närhet som genom aggressivt eller våldsamt beteende när de dricker skapar en känsla av olust.

Undersökningen har genomförts i Kantar Sifos rekryterade webbpanel under perioden 9–17 mars 2020. Totalt har 1 061 personer deltagit i undersökningen. Respondenterna var personer 18–75 år ur allmänheten varav 164 verksamma inom blåljusyrken.

”Siffrorna i underkant för polisen”

– Den svenska ordningspolisen möts dagligen av våld som är direkt kopplat till alkohol. Det är väldigt vanligt och jag skulle säga att siffrorna i undersökningen är i underkant när det gäller polisens vardag.

FOTO: BOSSE JOHANSSON

Så kommenterar Viktor Adolphson den undersökning om sambandet mellan alkohol och våld som gjorts på uppdrag av Systembolaget. Han är områdespolis på Södermalm i Stockholm och hans arbete inom Trygghetsgruppen beskrivs på sidan 42.

De vanligaste situationerna som Viktor Adolphson redogör för gäller berusade personer som sätter sig till motvärn vid ingripanden och kroggäster som nekas servering redan i dörren eller blir utkastade efter att de uppträtt illa till följd av för mycket alkohol.

– Jag bedömer att 75 procent av det våld vi poliser möter är kopplat till alkohol. Fulla människor kan inte hantera ett nej på krogen eller ett polisingripande, så enkelt är det.

Viktor Adolphson understryker att det inte är allt det våld som poliserna dagligen möter som är av det allvarligaste slaget.

– Vi kan hantera det, men det är klart att det handlar om våld.

Stina växte upp med våld och missbruk

”Det är ett under att jag lever”

Tiotusentals barn lever med en förälder som är beroende av alkohol. Stina Hansson var ett av de här barnen när hon växte upp på 1970- och 80-talet. Med både en pappa och flera morbröder som var alkoholister blev drickandet en naturlig del av livet för Stina som bara var 13 år när hon var berusad första gången. Det blev starten på ett mångårigt beroende av alkohol och senare även andra droger. Idag är Stina Hansson nykter och har fått ordning på livet.

– Det är ett under att jag lever, säger hon.

Stinas pappa drack i perioder. Han kunde vara nykter i två månader för att sedan suppa tre–fyra dagar i sträck. Han sjukanmälde sig de första dagarna efter festhelgen och var sedan nykter ett tag innan han började dricka igen.

– Alla arbetskamrater visste varför han inte kom till jobbet, säger Stina Hansson.

Hon är yngst i en syskonskara på sju barn. Uppväxten utanför Malmö präglades av pappans hårda uppfostran med kraftiga inslag av våld.

– Min bror kom till skolan och var så blåslagen av livremmen att han inte kunde vara med på gymnastiken. Men det rapporterades inte till socialen, trots att alla visste vad som pågick. Vi var vana vid att få stryk. Vi fick inte ha armbågarna på bordet när vi åt, då satte farsan en gaffel i armen på oss. Vi fick inte heller sätta oss till bords före honom, då fick vi en smäll.

BLEV SLAGEN MED KÄPP

Eftersom familjen var så stor sov ofta fem barn tillsammans i ett rum. Stina Hansson berättar att om de inte var tysta tog pappan fram en käpp och slog dem med. Käppen hade gått i arv från barnens morfar.

– Ibland använde han ett dammsugarrör eller en mattpiska. Vi visste alltid när han skulle slå oss och när vi började gråta slutade han. Han sa att han slog oss för att vi inte skulle bli som han var.

Pappan drack framförallt gin och öl, men det var inte i samband med berusning som han var som mest våldsam. Under fyllorna kunde han tvärtom bli givmild och ta med barnen på tivoli eller handla i korvkiosken.

– När han skulle gå av fyllan minns jag att han blandade spriten med öl för att inte bli sjuk vid nedtrappningen.

Under Stinas tidiga tonår drabbades pappan av en stroke och blev förlamad på höger sida. Under rehabiliteringen lät han bli att dricka, men när kroppen blev bättre åkte flaskorna fram igen. Höger arm återfick aldrig normal

FOTO: ROGER NELLISJO

Stina Hansson växte upp med en våldsam och missbrukande pappa och har senare även utsatts för relationsvåld. ”Det är ett under att jag lever”, konstaterar hon.

funktion. Vid det här laget hade även Stina börjat dricka alkohol. Hon blev inte bjuden på öl och sprit hemma, men hon visste var flaskorna fanns.

– Polisen körde hem mig efter min första fylla. Jag var 13 år och det var luciafirande. Under tonåren var jag alltid den som blev fullast och jag hällde ner Treo i ölen. Det var destruktivt redan från början. Min kompis mamma var alkoholist så vi ordnade dricka via henne.

FASTNADE I MISSBRUK

Mamman drack ingen alkohol alls, men Stina tror att hennes eget alkoholproblem kommer från moderns sida eftersom samtliga morbröder hade grava alkoholproblem. Tre av dem dog av skrumplever.

När Stina Hansson var 15 började hon jobba och flyttade hem till sin 27-åriga pojkvän. Där fortsatte drickandet, bland annat av hembränt. Hon började missbruka bantningspiller med amfetamin som skrevs ut av en läkare i Danmark och efter en tid kom även det narkotikaklassade läkemedlet tramadol in i bilden. Det var Stinas sambo som fått tramadol utskrivet mot smärtan efter att ha genomgått fyra amputationer till följd av diabetes.

”Jag har aldrig känt mig så ensam som då, det fanns ingen som brydde sig. Jag valde mellan självmord och att söka hjälp.”

– Jag blev fast direkt. Sedan gick all tid åt till att hitta mer droger och jag började med amfetamin och bensodiazepiner. Jag tog så mycket droger att det är ett under att jag lever.

Stina Hansson levde ihop med sin sambo i 26 år. När han dog 2012 rasade hennes värld samman. Missbruket fortsatte och Stina misškötte jobbet. Hon fick sparken, åkte fast för drograttfylla och miste körkortet.

I samband med detta flyttade en av Stinas systrar hem till henne och började stjäla från det arv Stina fått efter sambons död. Systemen trodde att Stina skulle vara för påverkad av sitt missbruk för att upptäcka att pengarna försvann, men misstog sig.

– Jag ställde henne mot väggen, men då valde hela familjen hennes sida. Då gav jag upp allt. Det blev kaos och jag betalade inte räkningarna. Jag hade ingen el på fem månader så jag stal el från en lyktstolpe och till slut blev jag hemlös.

Hon flyttade runt mellan olika vandrarhem där hon kombinerade droger med alkohol, och hon skar sig i handleden för att få komma till psykmottagningen. Efter ett antal vändor på vandrarhem och psykmottagningen började Stina flytta runt mellan olika alkoholisters hem för att få tak över huvudet.

– Det ena stället var värre än det andra, men vad gör man när man inte har någonstans att sova. Den förste mannen jag bodde hos slog det slint i skallen på när han drack whisky. Han misshandlade mig två gånger.

Flytten gick vidare till nästa alkoholists lägenhet där även Stinas bror bodde. Där fortsatte våldet.

– Min bror slog mig i huvudet åtta gånger, men jag försvarade mig och var nära att hugga honom med en kniv. Istället låste jag in mig i ett rum och ringde polisen som kom och grep min bror. Det var inte bara mig han hade misshandlat och han satt inne i fem månader.

Stinas situation blev allt värre och julen 2015 tillbringade hon på en vind. Då var botten nådd.

– Jag har aldrig känt mig så ensam som då, det fanns ingen som brydde sig. Jag valde mellan självmord och att söka hjälp.

Hon valde det sistnämnda och blev inlagd på ett behandlingshem. Men missbruket fortsatte in i det sista och Stina använde alla berusningsmedel hon kunde få tag i.

Om jag blev hämtad till behandlingshemmet klockan elva så använde jag nog droger till kvart i, säger hon.

VILL HJÄLPA ANDRA

Det blev sex månader på behandlingshemmet. Där fick hon reflektera över sitt missbruk och allt hon förlorat. Sakta men säkert blev livet bättre. Nu har Stina varit nykter och ren i nästan fyra år och läst in gymnasiet. Hon har ett nytt hem och nytt körkort. Hennes föräldrar är döda och kontakten med syskonen och de gamla vännerna är bruten.

– Jag är tacksam över att jag har tak över huvudet och kan trycka på en knapp för att få ljus. Folk tar det för givet, men allt kan förändras snabbt. Jag hade en lägenhet och pengar efter min sambos död. Ett år senare var jag hemlös och skuldsatt.

Nu studerar Stina till socialpedagog och praktiserar på ett HVB-hem där hon hjälper ungdomar med en uppväxt som liknar hennes egen.

– Mitt mål är att bli en proffsig behandlingsassistent och bo i en stuga med mina hundar. Tidigare var jag livrädd för att vara ensam – idag är jag själv min bästa vän.

Efter år av missbruk och misär studerar Stina Hansson till socialpedagog och vill satsa allt på att hjälpa andra som haft det som hon själv. ”Det är lätt att ta ett ordnat liv för givet, men allt kan ändras snabbt”, säger hon.

”Vi vuxna måste vara lite modigare”

Barn till föräldrar som dricker för mycket växer upp i stor otrygghet och lever med en ständig stress. Det kan leda till psykisk ohälsa – både i det akuta skedet och på längre sikt.

Sofia Grönkvist, enhetschef för stöd och utbildning på Bris, Barnens rätt i samhället, är tydlig:

– Alltför många barn far illa av sina föräldrars alkoholkonsumtion. Det här är ett stort samhällsproblem och vuxna behöver agera.

Hon beskriver de här barnens miljö som oförutsägbart, något som leder till att de känner en ständig oro eftersom de aldrig vet vad som kan hända.

– Det tar enormt mycket energi att gå omkring och oroa sig hela tiden, många barn får ta alldeles för mycket ansvar för både sina syskon och för föräldrarna.

Barn som på det här viset lever på helspänn blir ofta experter på att läsa av sin omgivning och väldigt känsliga för sinnesintryck.

PÅVERKAR SKOLGÅNGEN

– Det påverkar hälsa, skolgång och sociala relationer, säger Sofia Grönkvist. Vi vet att många av de här barnen presterar sämre i skolan och har en lägre grad av gymnasiebehörighet.

De professionellt utbildade kuratorerna på Bris pratar varje dag med barn som berättar om föräldrar som dricker för mycket. I snitt handlar två-tre samtal per dag om detta. En knapp tredjedel av barnen berättar också om våld.

320 000 barn

- 15 procent av alla barn i Sverige påverkas negativt av en förälders drickande.

– Det kan också handla om familjekonflikter och ekonomisk utsatthet. Ofta karaktäriseras situationen av många olika problem.

Hos Bris får barnen själva välja vad de vill prata om – och det viktigaste är nästan alltid det som sker just nu i barnets liv. Därför kommer inte alltid frågan om alkohol upp, det kan till exempel vara en familjekonflikt som känns mer aktuell.

– Det finns så klart ett mörkertal här, säger Sofia Grönkvist.

BEHOVET AV STÖD STORT

Hon understryker att det finns ett enormt stort stödbehov för de här barnen som vittnar om att ”ingen ser” eller att ”vuxna ser, men gör inget”. En del barn uttrycker sig också i termer av ”att en förälder väljer att dricka”, medan vissa är medvetna om att det handlar om en sjukdom.

– Barn försöker både medvetet och omedvetet att skydda sina föräldrar och vill av lojalitet behålla familjens hemlighet. Det finns ofta en stor rädsla för att något ska hända om andra får veta.

På Bris finns kunskap om vad barn i en sådan här situation vill att vuxna ska göra. Sofia Grönkvist sammanfattar:

– De vill att vuxna ska fråga och sedan lyssna på svaret. De vill att vuxna ska våga agera och därmed förmedla hopp. Barnen vill vara med och påverka vilken hjälp de får, men att den vuxne tar ansvaret och ser hela situationen, helt enkelt lägger pusslet kring barnet.

”Det är för få vuxna som agerar vid misstankar om att ett barn far illa. Många är rädda för att lägga sig i”, säger Sofia Grönkvist, enhetschef för stöd och utbildning på Bris, Barnens rätt i samhället.

Och hur agerar vuxenvärlden kring ett så här utsatt barn? – Alltför få vågar göra något, fastslår Sofia Grönkvist. Vi vuxna vill inte lägga oss i samtidigt som föräldrarätten är stark i Sverige. En vanlig tanke är också: ”Vem är jag att döma?” Risker med detta är att barn kan ta på sig ännu mer skuld genom tankar som ”det här är nog inte så farligt eftersom ingen vuxen agerar”.

Det som ändå blivit bättre på det här området är att fler professionella organisationer lyfter barnens röst, menar hon och tillägger:

– Men jag är inte säker på att det blivit bättre för det enskilda drabbade barnet. Det vet jag inte.

HÅLLER KOLL PÅ FÖRÄLDRAR

Konsekvenserna för barn som lever med en eller två föräldrar som dricker för mycket är väl kända.

- Det är oroande och obehagligt med oförutsägbara vuxna.
- Barn lämnas åt sig själva (försummelse).
- Det förekommer hot, kränkningar och våld.
- Föräldrar gör bort sig och hamnar i bråk.
- De vuxna är inte känslomässigt närvarande.
- Det förekommer ofta bråk i hemmet.

Barns strategier för att klara situationen kan beskrivas så här:

- De håller koll på föräldrarna.
- De blir experter på att känna av stämningar för att vara beredda på vad som är på gång.
- De vågar sällan ta hem kompisar.

– Något som är väldigt tydligt, säger Sofia Grönkvist, är att vuxna pratar om mängden alkohol som dricks, ”det var ju bara ett par glas vin”, medan barn pratar om vad som händer när vuxna dricker.

KONTINUERLIGT LYSSNANDE PÅ BARN

Bris driver ett opinions- och påverkansarbete för barns rätt i samhället, och grunden i verksamheten är det kontinuerliga lyssnandet på barn genom telefonmottagning, mejl och chatt. Det finns också chattgrupper som komplement till övrigt stödarbete. Bris vuxentelefon fungerar som ett indirekt stöd till barn. Hit hör många som är oroliga för andra vuxnas drickande av sig. De som svarar är alltid professionellt utbildade kuratorer.

STÖD FÖR BARN

Barn kan kontakta Bris kuratorer kostnadsfritt varje dag kl. 14–21 på telefon 116 111, via chatt och mejl.

Bris erbjuder även gruppstödsverksamhet för barn med en förälder som missbrukar eller mår psykiskt dåligt. Mer information finns på www.bris.se

STÖD FÖR VUXNA

Vuxna med frågor om hur de kan stötta barn i sin närhet kan varje vardag kl. 9–12 kontakta Bris vuxentelefon – om barn. Telefon: 077-150 50 50

Avgörande ögonblick – så kan du göra mer för drabbade barn

VÅGA VARA DEN SOM GÖR NÅGOT

Utgå inte från att någon med närmare relation till barnet än du själv redan har agerat.

DU BEHÖVER INTE LÖSA ALLT PÅ EN GÅNG

Det som oftast gör störst skillnad för barnet är inte att du försöker lösa allt utan att du finns tillgänglig – att du frågar hur det är och stannar upp och lyssnar på svaret.

VÅGA FRÅGA – OCH FRÅGA IGEN

Våga fråga hur barnet har det. Får du inget svar direkt, våga fråga igen. Det är vanligt att barn känner skuld för den vuxnes drickande och vill skydda genom att inte berätta för utomstående hur det är hemma.

GÖR BARNET DELAKTIGT

Diskutera direkt med barnet hur hon eller han vill ha det och vilken sorts hjälp som behövs.

VAR LUGNET I STORMEN

För många barn som lever i närheten av en vuxen som dricker för mycket är det oförutsägbarheten i tillvaron som skrämmer mest. Du kan göra skillnad genom att bara vara du – en vuxen att lita på.

LÅT PRAKTISK OMSORG BLI VARDAGSMAT

Bjud in ett barn du känner på mellis eller middag, fråga om det behövs skjuts hem från träning, köp några extra tandborstar hemma för spontanövernattning och lägg fram rena lånekläder till den som sovit över.

FÖRVÄNTA DIG INTE SÅ MYCKET TILLBAKA

Du kan göra skillnad. Även om du inte ser någon direkt förändring – håll ut och stanna kvar. Det är det viktigaste du kan göra som vuxen.

TALA MED EN VÄN

Våga prata om din oro med någon av dina egna vänner, för att få stöd för din egen del. Att prata om oron kan ge dig mod att våga fråga barnet.

TA HJÄLP OM DU BEHÖVER

Det finns professionellt stöd att få genom både socialtjänsten och organisationer som stöttar barn i svåra situationer. Är det akut, till exempel på natten, ring 112.

OROSANMÄLAN?

Om du är orolig för att ett barn far illa ska du göra en orosanmälan (anonymt om du vill) till socialtjänsten i din kommun. Du anmäler inte vårdnadshavaren utan din oro, och det är socialtjänstens ansvar att utreda situationen. Berätta för barnet att du överväger att göra en orosanmälan och vad som kommer att hända, så att det inte känns som att du agerar över huvudet på barnet. För att få mer vägledning – kontakta gärna Bris vuxentelefon som har öppet varje vardag.

Råden ovan kommer från initiativet Barndom utan baksmälla, ett samarbete mellan Systembolaget, IQ och barnrättsorganisationerna BRIS, Maskrosbarn, Trygga Barnen och Childhood. Ladda ned guiden Avgörande ögonblick på barndomutanbaksmalla.se

**BARNDOM
UTAN BAKSMÄLLA**

”Varje helg är det samma sak. Hon säger att hon bara ska ta ett glas till maten. Men sen tar hon tusen glas efter det och blir jättekonstig mot mig och säger saker som hon aldrig skulle säga annars. Jag vill ha tillbaka min gamla mamma. Vad ska jag göra?”

”Jag vet att jag gång på gång på gång kommer hitta mamma liggande på golvet, full, och sedan hämta pappa för att hjälpa henne till sängen.”

”När pappa dricker säger han så elaka saker – sånt som han aldrig säger annars. Jag har hört att man blir ärlig av alkohol, så kanske är det vad han säger när han är full som han egentligen tycker.”

Autentiska citat från Bris stödverksamhet

”Vi måste göra mycket mer för barn som far lika illa hemma som jag gjort”

– Det var en oändlig misär hemma när jag växte upp. Jag har sett min styvfar och min mamma slåss, jag har sett de så fulla att de ramlade omkull ute, jag har hållit i min mamma när hon spydde, det finns nog ingenting jag inte har sett.

Alexander Salzberger, skådespelare och dramatiker, menar att vuxen-världen måste göra mycket mer för de barn som far lika av alkoholmissbruk i hemmet.

– Barn skyddar sina föräldrar, de kommer aldrig att berätta. När socialtjänsten äntligen skulle gripa in hemma hos oss gick min bror igång som ett autosvar och intygade att allt var helt normalt och att han aldrig sett föräldrarna berusade. Det har han sedan ångrat hela livet.

Alexander Salzberger växte upp i Grimsta, ett socialt utsatt område i västra Stockholm. Han är äldst av fyra syskon och försökte på olika sätt skydda de yngre från det som pågick bakom den stängda ytterdörren. Helgerna var värst, då släppte mammans och styvpappans spärrar helt och de var ofta redlöst berusade. Snart eskalerade missbruket även till vardagar.

– Jag tog de fysiska och de mentala smällarna. De är de mentala som har gjort ondast. Men jag hade inget att jämföra med och kände inte till något annat liv.

Till en början var det fotbollen som räddade honom och gjorde att han inte behövde vara hemma mer än nödvändigt. Tidigt visade sig det inre driv som i alla fall delvis är svaret på varför Alexander lyckats både bryta mönstret från uppväxten och bygga upp ett helt nytt liv som inte på något sätt liknar det han lämnat.

INGEN BRYDDE SIG

– Jag var bara sju år när jag började ordna skjuts till träningarna själv. Det var ingen hemma som brydde sig det minsta om mina fotbollsaktiviteter. Så här efteråt förstår jag att jag på det här sättet också sökte andra vuxna förebilder.

Vid sidan av rena våldsamheter i hemmet beskriver Alexander ett obehagligt och oförutsägbart beteende, främst hos modern som snabbt gick ner sig i ett lådvinsberoende.

– Hon kunde säga att vi skulle gå och packa våra saker för att hon skulle skilja sig och vi skulle flytta dagen därpå. När vi sedan på morgonen stod där med våra små ryggsäckar tittade hon bara helt oförstående på oss. Ett vardagsliv med den typen av återkommande inslag skapar förstås en enorm otrygghet.

”Jag tog de fysiska och de mentala smällarna.”

På och utanför fotbollsplanen tränade han närmast maniskt och spelade sig snabbt upp till den högsta nivån för sin åldersgrupp. Men den destruktiva miljön i hemmet hann ifatt honom. Vid 12 års ålder började Alexander dricka alkohol ihop med sin styvfar.

– Han hävdade att jag skulle lära mig dricka som en man. Då skulle man kunna hålla i sig en hela whisky och fortfarande stå upprätt.

FICK EN STATISTROLL

Det var inte bara alkohol utan även andra droger som drog in den nu tonårige Alexander i ett allt djupare missbruk. Vid avslutningen i nian bad han sin mamma köpa ut en sjuttis vodka.

– Som den naturligaste sak i världen svarade hon ja, och lade till att det är bättre att jag dricker riktig sprit än hembränt. Just då var jag förstås tacksam, men när jag tänker på det nu får jag svindel.

Vid 20 års ålder bröt Alexander Salzberger helt med föräldrarna. Då var han redan i full gång med en karriär som

Utöver sitt engagemang vid Dramaten arbetar Alexander Salzberger som dramatiker och manusförfattare. ”Mina erfarenheter finns med i allt jag gör, människor känner att jag vet vad jag pratar om, att det är äkta.”

skådespelare. Det började med att han vid 15 års ålder fick en statistroll i en SVT-produktion när ett filmteam besökte hans skola och han visade sig ha precis det utseende som efterfrågades. I efterhand konstaterar han att tillfälligheter, tur och talang plötsligt öppnade möjligheter till en karriär på scenen.

– I den produktionen var det folk som såg mig och uttryckte att ”du har en begåvning”. Min roll gjordes om och jag fick repliker som inte fanns där från början. Det var så klart en kick. Samtidigt började jag tappa motivationen för fotbollen, något som hängde ihop med att jag börjat röka igen och även höll på med andra droger.

Nu visade sig hans inre driv igen. Utan något som helst stöd hemifrån letade han upp en teaterkurs, han gick teatergymnasiet och kom sedan direkt in på Stockholms scenskola.

BRÖT MED FÖRÄLDRARNA

Det är nu Alexander bryter helt med föräldrarna och så småningom börjar han på allvar ta itu med sina egna missbruksproblem, ”jag satte igång med att våga möta sina mindre smickrande sidor”, som han själv uttrycker det.

– Det har inte varit lätt och det har tagit lång tid och många terapitimmar för mig att våga känna tillit. Att våga öppna mig helt för någon annan, att visa mig sårbar – det har verkligen inte varit någon quick fix.

Vändpunkten kom mellan 20 och 30 i samband med en relation som även gav honom en bonusdotter. I familjen finns nu även en son på fyra år.

– Jag har berättat en del om min uppväxt för min bonusdotter, men jag försöker nog visa på vad som är rätt istället för att prata. Jag dricker till exempel i princip aldrig alkohol hemma.

Parallellt med ständigt nya roller på Dramaten arbetar Alexander Salzberger som manusförfattare och dramatiker även för andra scener. Hans ”Kicktorsken” som skildrar hans egna erfarenheter fick ett enormt genomslag. Den har spelats för en yngre publik, för socionomer och för politiker.

– Man kan nog säga att jag blivit ett språkrör för de här frågorna och de kommer alltid att finnas med som en tematik i allt jag gör. Människor känner att det är äkta, att jag vet vad jag pratar om.

BRIST PÅ CIVILKURAGE

Han får många reaktioner på sina föreställningar och brukar tänka: ”Oj, vilket behov det finns att prata om det här”.

– Det finns en påtaglig brist på civilkurage i vårt samhälle och det måste också till fler kuratorer i skolorna. Där behövs vuxna som kan ägna sig åt hur eleverna mår och fånga upp sådana som jag själv.

”Jag har berättat en del om min uppväxt för min bonusdotter, men jag försöker nog visa på vad som är rätt istället för att prata.”

Alexander har i vuxen ålder sökt upp sin högstadielärare med frågan om denne aldrig misstänkte något om hur det stod till hemma hos Alexanders familj. Han fick svaret att läraren hade sina aningar, men att han tyckte att det var utanför hans eget ansvarsområde.

– Det har blivit bättre, men vi måste hitta ett annat sätt att prata om de här frågorna. Var börjar och slutar ansvaret? Socialtjänsten grep inte in hos oss förrän min styvpappa däckat totalt och min mamma hamnat i fyllecell på en tisdag. Vi måste våga se i tidigare skeden, och för det behövs både resurser och mod.

Alexander Salzberger repeterar *Determinism*, en nyskriven pjäs av dramatikern, regissören och Dramatens då tillträdande konstnärlige ledare Mattias Andersson.

Alkohol – en viktig riskfaktor för våld

Alkohol förändrar sinnestillståndet genom påverkan på hjärnans funktion som kan orsaka förändringar i perception, humör, medvetenhet och beteende.⁶⁸ Dessa förändringar ökar i sin tur risken både för att bli gärningsperson och offer för våld.⁶⁹

Exakt vad som händer i hjärnan och hur detta ökar risken för våld är inte helt klarlagt, men i flera teorier som presenterats under de senaste decennierna anges förändrad funktion i prefrontala hjärnbarken som en viktig faktor. Det är känt att denna del av hjärnan spelar en central roll för, bland annat, impulskontroll. I en studie från 2018 kunde forskare med hjälp av magnetkamera (fMRI) observera ett signifikant positivt samband mellan sänkt aktivitet i prefrontala hjärnbarken och alkoholrelaterad aggression redan vid små mängder alkohol.⁷⁰

STATISTIKEN ÄR TYDLIG

Alkohol har ett tydligt samband med våld i den svenska historien. Dödsorsaksstatistik från 1851 till 2009 visar att förekomsten av mord och dråp följer utvecklingen av alkoholkonsumtionen per person. Motsvarande mönster syns i statistik över antalet lagförda för misshandel. I denna statistik kan man också utläsa att antalet mord och misshandel mer än halverades efter 1917 då motbok och ransonering av alkohol infördes.⁷¹

I den svenska "Nationella trygghetsundersökningen 2016" studerades sambandet mellan berusning och inblandning i våldsbrottslighet. Här framkommer att offren för misshandel i 57 procent av fallen bedömt att förövaren varit berusad. I 31 procent av fallen uppgav offren att de själva varit berusade vid det aktuella tillfället.⁷²

I en studie från 2009 kunde man se att alkohol spelar en betydande roll även när det gäller våld i nära relationer: i hälften (49 procent) av de rapporterade händelserna av relationsvåld under tre år bedömdes gärningspersonen vara berusad.⁷³

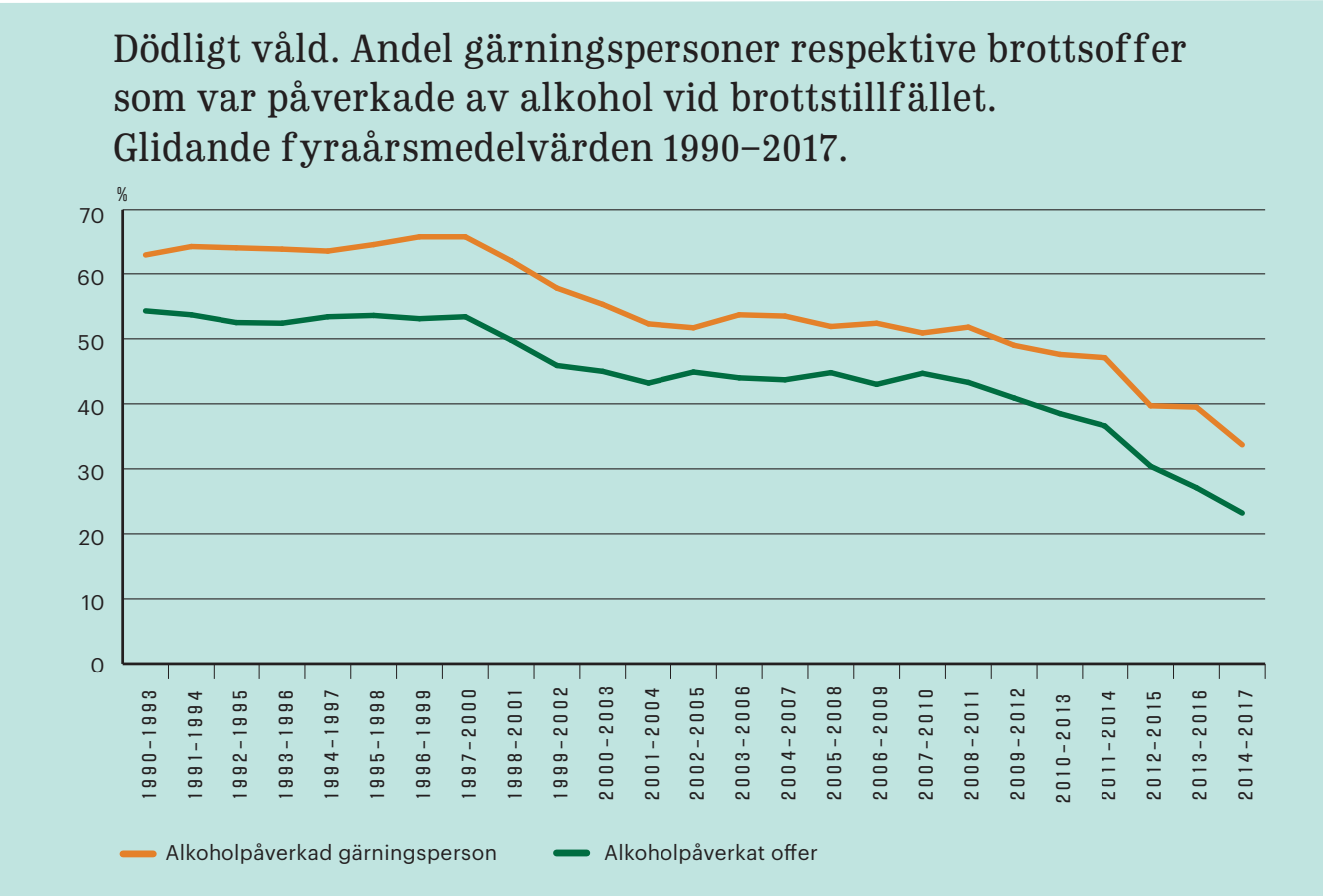

Den typ av dödligt våld som länge dominerade i Sverige skedde mellan bekanta, företrädesvis män, som under alkoholpåverkan blev osams i hemmiljö vilket ledde till att den ene hade ihjäl den andre, ofta med en kökskniv.⁷⁴ Det är framför allt minskningen av denna typ av spontana, alkoholrelaterade fall av dödligt våld som ligger bakom den totala nedgången i dödligt våld under de senaste decennierna.⁷⁵

I rapporten ”Dödligt våld i Sverige 1990–2017” har Brottss-förebyggande rådet, Brå, studerat förekomsten av gär-ningspersoner med känt missbruk eller riskkonsumtion av alkohol över tid. Som synes i diagrammet nedan halv-erades andelen gärningspersoner med känt alkohol-problematik under den studerade perioden.*

En liknande utveckling observeras när det gäller antalet offer för dödligt våld. Vid 1990-talets början var det en stor andel av offren som hade en känt alkoholproblematik, missbruk eller riskkonsumtion, och ännu fler som hade alkohol i blodet vid den rättskemiska analysen. I slutet av perioden hade andelen brottsoffer med känt alkohol-problematik minskat markant.^{76*}

Den minskade andelen berusade bland offer och förövare kan enligt Brå bero på dels ett förstärkt arbete mot familje- och partnerrelaterat våld, dels förändringar i alkohol-konsumtionen: ungdomar dricker mindre idag och bland vuxna har berusningsdrickandet gått ned.^{77,78}

* Under den studerade perioden, 1990 till 2017, begicks i genomsnitt 95 fall av dödligt våld per år. Då antalet fall kan variera betänkligt mellan två olika år redovisas utvecklingen över tid genomgående med glidande fyraårsmedelvärden. Detta då det blir missvisande att uttrycka antalet gärningspersoner och offer med alkoholproblematik per enskilt år i procent av årsmedelvärdet.

Samtidigt som alkoholen spelat en stadigt minskande roll i det dödliga våldet under den studerade perioden har den narkotikarelaterade delen av det dödliga våldet ökat: andelen gärningspersoner och brottsoffer med känt missbruk eller riskkonsumtion av narkotika har blivit allt större. Ökningen har emellertid skett från lägre nivåer än i fallet med alkohol och idag är skillnaderna relativt små.⁷⁹

Det totala antalet fall av dödligt våld minskade successivt under 1990- och 2000-talet samt i början av 2010-talet, men inte tillnärmelsevis så mycket som andelen alkohol-relaterade fall av dödligt våld. År 2012 nåddes ett slags nedre rekord för perioden med 68 fall av dödligt våld, men därefter vände trenden tämligen kraftigt uppåt och 2015 var antalet offer för dödligt våld uppe i 112, det vill säga ungefär samma nivå som nu (108 fall under 2018). Någon motsvarande ökning av alkoholrelaterat dödligt våld efter 2012 syns emellertid inte vilket kan förklaras med att det i första hand är skjutningar i kriminella miljöer som blivit vanligare på senare år och i dessa fall är alkohol sällan en faktor.^{80,81}

Men trots minskningen av alkoholrelaterat dödligt våld i Sverige kvarstår kopplingen mellan drickande och våld,

även internationellt. I ett stort systematiskt översikts-arbete av forskningslitteraturen från 2003 kunde man se att hälften av alla förövare och offer var alkoholpåverkade. Här framkom också att alkohol har starkare koppling till mord, våldtäkt och misshandel än andra psykoaktiva substanser.⁸² Det är främst berusningsdrickande som leder till våld, och i studier där skillnader mellan dryckes-sorter studerats är det framför allt starksprit, och till viss del öl, som har starka kopplingar till våld. För vin syns inte samma starka koppling.⁸³

STORA KOSTNADER FÖR SAMHÄLLET

I en kartläggning av alkoholens samhällskostnader för 2017 uppskattas rättsväsendets kostnader för alkohol-relaterade brott till över 9 miljarder kronor. Här ingår utredningskostnader för polis och åklagare (3,2 miljarder), domstolskostnader (431 miljoner), kostnader för fängelse, häkte och frivård (5,4 miljarder) och rättsmedicinska kostnader (drygt 26 miljoner kronor). Under 2017 utred-des över 162 000 brott som bedömdes vara alkohol-relaterade, och av dessa var det misshandelsfallen som kostade samhället överlägset mest, nästan 4,9 miljarder kronor.⁸⁴

Alkoholrelaterade kostnader för rättsväsendet (miljoner kronor), 2017

	Utredning	Rättsmedicin	Domstol	Påföljd	Totalt
Mord & dråp	8	1	1	729	758
Misshandel	1 852	3	124	2 938	4 885
Sexualbrot	291	1	34	303	617
Hot	326		39	57	406
Inbrott & stöld	235		51	479	618
Rån	60		12	664	735
Skadegörelse	252		30	78	331
Anlagd brand	24		2	92	118
Rattfylleri	59	20	137	77	224
Omhändertagande enligt LOB*	93	n/a	n/a	n/a	93
Totalt	3 199	26	431	5 416	9 073

Källa: Rambolls beräkningar baserat på statistik från Brå och berörda myndigheter.
* Omhändertagande enligt lagen om berusade (LOB) är inte ett brott men innebär fortfarande en kostnad för polisen.

”Alkohol och droger i 90 procent av allt jag möter”

– Alkohol och droger finns med i 90 procent av det jag möter i mitt jobb. Droganvändandet ökar, men jag uppskattar att enbart alkohol är ett markant inslag i hälften av allt jag hanterar på arbetstid.

Viktor Adolphson är områdespolis och ingår i Trygghetsgruppen på Södermalm i Stockholm. Han har varit polis i snart 20 år och har ett starkt engagemang i yrket, inte minst manifesterat genom det riksända twitterkontot YB Södermalm.

– Så här ser situationen ut och det är vårt jobb att hjälpa människor. Jag känner inte alls att det är hopplöst, jag vet att vi gör nytta.

En stor del av Trygghetsgruppens arbete handlar om att hantera missbruksproblem. Ansvarsområdet omfattar Södermalm, Gamla Stan och Hammarby Sjöstad, men inte sällan får gruppens poliser bistå kollegor i utsatta delar av city, bland annat på Sergels torg, bland stockholmare känt som ”Plattan”.

– När det gäller alkohol är mönstret detsamma år efter år. Det är lugnare i början av veckan för att sedan accelerera från torsdag kväll och pika på fredag och lördag, konstaterar Viktor Adolphson. Värst är det under lönehelger, det är något som inte verkar ändras.

– Men, påpekar han, det är inte inne på krogarna det blir problem. Det är när folk som fått i sig för mycket ska hem som det händer saker. Det uppstår bråk med andra utanför restauranger eller i köer till hamburgerställen.

Under den varma delen av året håller gruppen sina vakande ögon på parker och grönområden, medan patrulleringen vintertid koncentreras till portar och tunnelbaneuppgångar.

”KROGARNAS TAR STÖRRE ANSVAR”

Han tycker att krogägare och restaurangpersonal blivit betydligt bättre på att stävja problem som har med alkoholservice att göra.

– De är uppmärksamma på att inte ”överservera” och tar sina utskänkningstillstånd på större allvar. Här ser vi skillnad, och det är bra.

Viktor Adolphson förklarar att det är en berusad persons beteende som avgör vilken typ av ingripande som polisen gör. Är personen inte kontaktbar kallas ambulans till platsen.

– Men oftast kan vi väcka den som somnat. Är vederbörande aggressiv blir det arresten hos polisen, vården ska inte behöva hantera berusade och dessutom hotfulla personer. Hos oss stannar de flesta sex-åtta timmar tills de sovit ruset av sig. I andra fall frågar vi ”är du vårdmotiverad?” och släpper i så fall av vederbörande på någon beroendemottagning där de kollar exakt promillehalt och tar över ansvaret.

LOB, lagen om omhändertagande av berusade personer, är en vårdlag – det är inget brott att vara berusad. Omhändertagandet görs för att personen kan utgöra en fara för sig själv eller andra.

– Och inne på stationen fattas ett nytt beslut av ytterligare en kollega. Det här med att folk omhändertas enligt LOB fast de är nyktra är bara en myt.

FÖRORDAR MALMÖMODELLEN

De missbrukare som Viktor och hans kollegor stöter på ute på stan kan spelets regler.

– De vet precis att vi får ta deras öl och hålla ut den, och de vet också att vi vet att de kommer att skaffa ny alkohol. Jag ser ingen vits med att jävlas med människor, så det vanliga är att vi håller ut en öl, men lämnar resten. När det gäller ungdomar tar vi självklart allt, de ska inte ens befinna sig i de här situationerna.

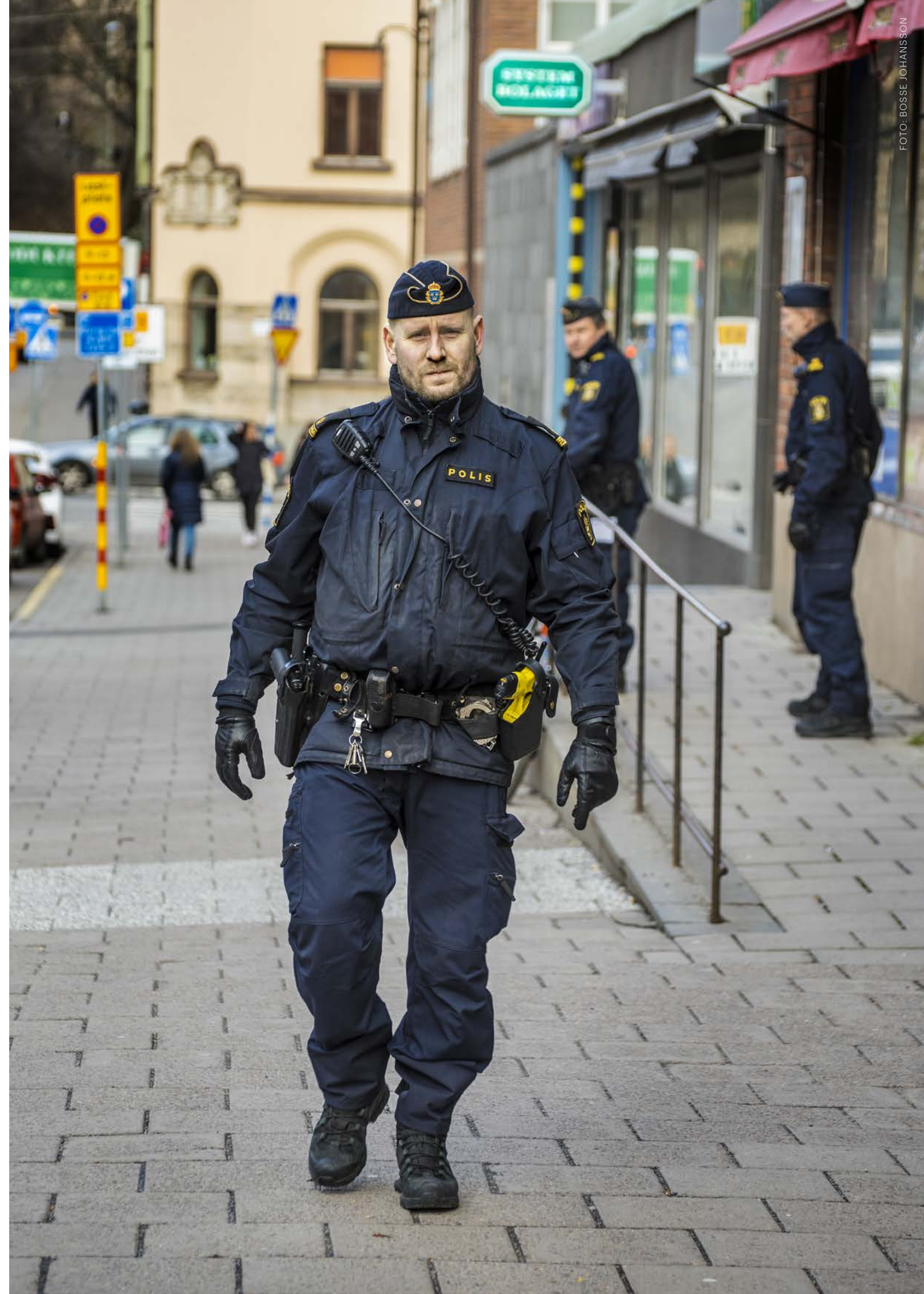

FOTO: BOSSE JOHANSSON

Överhuvudtaget anser Viktor Adolphson att polisen i högre grad bör få använda eget omdöme vid alkoholrelaterade ingripanden. Han tar den så kallade Malmömodellen som exempel. Där finns ett generellt alkoholförbud i utemiljön, men det är polisen som avgör vad som kan passera och vad som inte är acceptabelt. I Stockholm är det geografiska begränsningar som avgör, i vissa parker är det tillåtet att dricka alkohol, i andra inte.

– En lugn picknick med rosévin måste få vara okej, säger han bestämt. Det kan inte vara något självändamål att ingripa mot allt. Vi ser precis i vilka situationer det kommer att urarta, låt oss få ta de besluten utan att tänka geografiskt.

TWITTER – EN UPPLYSNINGSKANAL

Det har gått åtta år sedan Viktor Adolphson, som också är ledamot av Polisförbundets yrkesetiska grupp, började sitt uppmärksammade twittrande. Då var han yttre befäl inom uttryckningsenheten, därav kontot YB Södermalm, och han hoppar fortfarande in som befäl när det behövs.

– Men jag vill vara ute på stan och leda insatser, inte ansvara för löner och personlig utveckling.

Hans tweets handlar inte sällan om missbruk och han använder Twitter som en upplysningskanal.

– När vi vet att det planeras för en ungdomsfest i Vita bergsparken uppmanar jag föräldrar att komma dit. Eller om vi är på väg ut på stan kan jag skriva: Var vill ni se oss? Ofta får vi svar om något stökigt som pågår och kan åka dit direkt.

På frågan vad åren i yrket lärt honom svarar han:

– Att vem som helst kan hamna i ett alkoholmissbruk. Jag har den största respekt för att det handlar om en sjukdom.

FOTO: BOSSE JOHANSSON

Många år i polisyrket har lärt Viktor Adolphson att vem som helst kan hamna i ett alkoholmissbruk. "Det är vårt jobb att hjälpa människor och jag känner inte alls att det är hopplöst. Jag vet att vi gör nytta."

Alkoholrapporten 2020

Beställ gärna fler exemplar av rapporten på omsystembolaget.se/alkoholrapporten

Utbildning av personal ger lugnare krogmiljö

Hot och våld på krogen är inget ovanligt. Men nya alkoholvanor bland kroggästerna och utbildning av krogpersonalen har bidragit till en lugnare miljö.

– Visst har det hänt att jag handgripligen fått slänga ut någon. Men det är länge sedan och jag har inte känt mig hotad, säger krögarveteranen Christer Arnesson i Karlstad.

Krogen är en riskmiljö när det gäller våld, men studier visar att den alkoholrelaterade våldsbrottsligheten i Sverige minskar. Andelen grova våldsbrott med koppling till alkohol är fortfarande hög, men minskar jämfört med tidigare decennier.^{85,86} Minskningen antas bero dels på att ungdomar dricker mindre alkohol än tidigare, dels på att vuxnas alkoholvanor förändrats så att berusningsdrickandet gått ned. Forskare ser en möjlig koppling till minskad försäljning av starksprit som har en tydligare koppling till aggressivt beteende och minskad intensivkonsumtion.^{87,88,89}

En som märkt av dessa förändringar i praktiken är krögaren Christer Arnesson. Han är delägare i restaurangen och krogen Harrys som slog upp portarna i Karlstad redan 1997.

”Det är mindre fylla idag om man jämför med tio år tillbaka”

– Det är en helt annan alkoholkultur idag jämfört med tidigare, det är en enorm förändring. Förr skulle man ha ett antal enheter i kroppen och det var inte så noga med vad man drack. Nu har gästerna mycket mer specifika önskemål. För några år sedan var en öl en öl. Nu efterfrågas speciella märken och sorter oavsett om det gäller öl, drinkar eller sprit, säger Christer Arnesson.

LUGNARE MILJÖ

Han upplever också att gästerna sprider ut sitt drickande över veckan och inte, som tidigare, koncentrerar sin alkoholkonsumtion till helgen. Det bidrar till mindre våld och en lugnare miljö för både gäster och personal.

– Det är mindre fylla idag om man jämför med tio år tillbaka eller ännu längre, det en väldig skillnad. Den totala mängden alkohol är säkert densamma, men det dricks på ett annat sätt. Nuförtiden går fler på krogen och de gör det oftare än förr. Tidigare var det vanligare att bara gå på krogen under helgen.

Ett beprövat sätt att minska våldet på krogen är att tillämpa metoden Ansvarsfull alkoholservering, AAS. Metoden går ut på att utbilda restaurangpersonal om sambandet mellan berusning och våld och om betydelsen av ett professionellt förhållningssätt. Syftet är att alkohol inte ska serveras till underåriga eller märkbart berusade gäster. Utbildningen handlar om alkoholens medicinska effekter, alkohollagen, alkoholrelaterat våld, narkotika och konflikthantering. I AAS ingår också samverkan mellan kommunen, polisen, restaurangbranschen och andra aktörer samt en ökad tillsyn. Effekterna är signifikanta – i en tidig studie ledde AAS till att våldsbrottsligheten minskade med nästan 30 procent.⁹⁰

NY PERSONAL UTBILDAS

Varje år deltar ny personal på Harrys i Karlstad i utbildningen.

– Det bästa är att ny personal får lära sig vilka regler som gäller och får argument att luta sig mot ifall de till exempel nekar att servera en kroggäst som är för berusad. Det är inte lätt som 19-åring att neka ett par 50-plussare som varit på julbord och druckit för mycket, men tack vare utbildningen kan de anställda vara tydliga med att de måste följa lagen. Det är väldigt bra för alla som jobbar i branschen, säger Christer Arnesson och fortsätter:

FOTO: CHRISTER HÖGLUND

”Det är en trygghet att ny personal får lära sig vilka regler som gäller och kan tillämpa ansvarsfull alkoholservering”, säger Christer Arnesson, erfaren krögare och en välkänd profil i Karlstad.

– Deltagarna i utbildningen får också lära sig att de är personligen ansvariga om en kroggäst blir överserverad. De kan inte skylla på någon annan och det är bra att de får lära sig det.

Christer Arnesson upplever att det är väldigt sällan som serveringspersonal på Harrys utsätts för hot av berusade gäster. Dörrvakter är generellt sett mer utsatta och enligt en rapport från AFA Försäkring är ordningsvakter i krogmiljö den yrkesgrupp i samhället som oftast utsätts för hot och våld.⁹¹ Vakterna på Harrys i Karlstad har i några fall valt att polisanmäla gäster men stämningen har blivit bättre de senaste tio åren.

– Visst har jag vid något tillfälle handgripligen slängt ut någon, men det är länge sedan och jag har inte känt mig hotad. Självklart tappar en del förståndet ibland men hotbilden mot vakter och personal har minskat de senaste åren, delvis för att ungdomar inte dricker på samma sätt som förr.

Ansvarsfull alkoholservering

Ansvarsfull alkoholservering är en tvådagarsutbildning där krogpersonal får grundläggande kunskap om alkohollagen, alkoholens effekter, narkotika, bedömning av berusning och konflikthantering. Metoden utvecklades under åren 1995–2004 inom ramen för det så kallade STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) och har sedan 2004 spridits av Folkhälsomyndigheten och länsstyrelserna till landets kommuner. Flera studier har visat att metoden minskar våld och att man genom samverkan, utbildning och krog tillsyn kan komma långt i både det alkohol- och våldsförebyggande arbetet. I dag är Ansvarsfull alkoholservering en del av många kommuners ordinarie verksamhet.^{92,93}

”Alkohol kan öka skammen hos våldsutsatta kvinnor”

– Jag tycker att samhället tar ansvar och är tydligt i fördömandet av våld i nära relationer, och jag uppfattar inte att alkohol används för att förklara varför män förlorar kontrollen.

Åsa Witkowski är enhetschef på NCK, Nationellt Centrum för Kvinnofrid, ett kunskaps- och resurscentrum vid Uppsala universitet och Akademiska sjukhuset.

NCK har regeringens uppdrag att verka för ökad kunskap på nationell nivå om mäns våld mot kvinnor och erbjuder också handfast stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor via både en mottagning och en nationell stödtelefon.

Och hon är optimistisk.

– Kunskap om våld i nära relationer ingår nu som obligatoriska moment i högskoleutbildningar för åtta olika yrken. Det är en tydlig markering av frågans vikt, säger Åsa Witkowski.

Nationellt Centrum för Kvinnofrid är en kunskapsintensiv nod för mycket av det arbete som görs för att öka medvetenheten om såväl mäns våld mot kvinnor som våld i samkönade relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Verksamheten omfattar hela fältet från akademisk forskning och samhällsinformation till omhändertagande av våldsutsatta kvinnor vid Kvinnofridsmottagningen. Här arbetar bland annat läkare, samhällsvetare och informatörer – totalt cirka 60 personer. NCK driver också den nationella stödtelefonen Kvinnofridslinjen som tar emot cirka 40 000 samtal om året.

Här finns Nordens enda professur i ämnesområdet kvinno- medicin med särskild inriktning mot våld i nära relationer, något som ger satsningen ytterligare bredd och akademisk legitimitet.

VÄRRE UNDER HÖGTIDER

– Vi vet från internationella studier att våldet mot kvinnor och barn ökar under olympiska spel och olika världsmästerskap, och mycket talar för att det är så även i Sverige, säger Åsa Witkowski. Här spelar alkohol sannolikt en stor roll.

Detsamma gäller under stora högtider och semestrar då kvinnan är mer isolerad med förövaren och inte längre har sin arbetsplats som en fristad.

Sambandet alkohol och våld i nära relationer är inte sällan komplex då både förövare och offer kan ha druckit båda två.

”Kvinnor självmedicinerar med alkohol för att orka med en våldsutsatt miljö.”

– Det är inte ovanligt att kvinnor dricker tillsammans med mannen för att erbjuda sällskap och försöka få lugnet att vara lite längre. Vi vet också att kvinnor självmedicinerar med alkohol för att orka med en våldsutsatt miljö.

Åsa Witkowski förklarar att alkoholbruket ska ses som en folkhälsofråga och att det därför tas blodprov på brottsoffer vid NCK:s mottagning.

– Det är inget vi fokuserar på i det akuta skedet, men det kan ha betydelse för det fortsatta omhändertagandet, säger hon.

STORT SAMHÄLLSPROBLEM

Att Nationellt Centrum för Kvinnofrid ligger i Uppsala har sin förklaring i att framsynt personal vid Akademiska sjukhuset länge arbetat med frågan och inom ramen för dåvarande Rikskvinnocentrum tidigt identifierade problemet som en kvinnohälsofråga.

– Sedan dess har utvecklingen fortsatt framåt och idag är alla överens om att mäns våld mot kvinnor är ett stort samhällsproblem med allvarliga fysiska och psykiska konsekvenser. Me too-rörelsen har också rivit barriärer och verkligen visat att alla kan drabbas.

Att allt fler yrkesgrupper, som exempelvis jurister, nu obligatoriskt utbildas i ämnet gör att fler kan ställa frågor om våld i nära relationer.

Åsa Witowski menar att en polisanmälan är en viktig markering för att visa att man inte accepterar det som händer. ”Men självklart förstår jag att det är ett stort steg att ta att anmäla den man lever med och som kanske också är far till barnen”.

– Det här är viktigt, fastslår Åsa Witkowski. Våldsutsatta kvinnor kan ha många olika kontakter utan att problemet identifieras. Det är heller inget lätt ämne att prata om då kvinnorna börjat uppleva våld som en normal del av vardagen. Våldet utförs inte sällan av manipulativa personer som pendlar mellan kärleksfullhet och våld, något som vi vet skapar en extrem osäkerhet.

Även med en optimistisk grundsyn konstaterar Åsa Witkowski att det fortfarande råder stor okunnighet i samhället om varför det är så svårt för en kvinna att lämna en våldsam man.

ALKOHOL ÖKAR SKAMMEN

– Det finns ingen situation som är så farlig för en kvinna som när en våldsam förövare inser att kvinnan är på väg att lämna honom, säger hon. Här måste samhällets stöd förbättras. Många stannar kvar för att de då upplever att de kan ha någon form av kontroll över vad som händer. Finns även alkohol med i sammanhanget kan skammen och skulden hos offret förstärkas ytterligare.

Numera får nästan alla gravida kvinnor frågor som rör upplevelser av våld i nära relationer, något som gläder Åsa Witkowski som tidigare varit verksam som barnmorska.

– Vi frågar om så mycket att det inte blir så laddat längre. Det är en utveckling i rätt riktning.

Det var i sitt arbete vid kvinnokliniken på Akademiska sjukhuset som Åsa Witkowski först kom i kontakt med våldsutsatta kvinnor och fick ett starkt engagemang.

Idag har hon stor nytta av att ha en djup kunskap om vad som behövs i vården.

– När det gäller så här emotionella frågor är det extra viktigt med ett strukturerat omhändertagande med checklistor som gör att alla vet sin roll i kedjan kring den utsatta kvinnan. Det måste också finnas en förståelse för att det, även med olika typer av stöd, tar tid för en kvinna att komma ur en normaliseringsprocess som pågått länge.

KVINNOFRIDSLINJEN – 020-50 50 50

Till Sveriges nationella stödtelefon kan även närstående, vänner och personer som möter våldsutsatta kvinnor i sitt yrke ringa.

Stödtelefonen har öppet dygnet runt, samtalet är kostnadsfritt och syns inte på telefonräkningen. Det går att vara helt anonym och de som tar emot samtalen är socionomer och sjuksköterskor som är vana att möta människor i kris eller i svåra livssituationer. Personalen har också tillgång till tolk-service på de flesta språk som talas i Sverige.

UTBILDNING – HÖRNSTEN I VERKSAMHETEN

Utbildning är en central del i NCK:s verksamhet. Nationellt Centrum för Kvinnofrid erbjuder utbildningar till både studenter och yrkesverksamma som behöver öka sin kunskap om våld inom ramen för sitt arbete. NCK medverkar också regelbundet i olika grundutbildningar på universitets- och högskolenivå. NCK tar även emot uppdrag från myndigheter och organisationer och kan fungera som stöd vid utbildningssatsningar och/eller medverka som föreläsare.

NCK.UU.SE

Vid NCK analyseras forskning och erfarenhetsbaserad kunskap i syfte att identifiera framtida behov av forskningsinsatser och metodutveckling. NCK:s rapportserie och kunskapsbank på webben är viktiga delar i arbetet med att sprida forskningsinformation och ny kunskap om våld mot kvinnor.

“Vi har kommit långt i Sverige, men vi har fortfarande mycket kvar. Därför är det viktigt att Nationellt Centrum för Kvinnofrid fortsätter att vara en outtröttlig kunskapsspridare”, säger Åsa Witkowski, enhetschef på NCK.

Så dricker Sverige

Alkoholkonsumtionen i Sverige har sjunkit sedan mitten av 2000-talet. Personer som är 65 år och äldre dricker visserligen mer än tidigare, men bland tonåringar är dagens konsumtionsnivåer historiskt låga. Män dricker nästan dubbelt så mycket alkohol som kvinnor men skillnaden har blivit mindre.⁹⁴

– Att männen minskat sitt drickande är en långsiktig trend samtidigt som kvinnornas nivåer legat relativt stabilt de senaste åren, säger Björn Trolldal, utredare på CAN och författare till den årliga rapporten Alkoholkonsumtionen i Sverige.

För 2019 beräknas den genomsnittliga alkoholkonsumtionen till 8,7 liter ren alkohol per invånare, 15 år och äldre. Det innebär i så fall en minskning med närmare en och en halv procent jämfört med föregående år då snittkonsumtionen uppgick till 8,83 liter.^{95,96} Sedan 2010, alltså under en tioårsperiod, har alkoholkonsumtionen minskat med cirka åtta procent.

FOTO: EVELINE JOHNSON

”Att män minskar sitt drickande är en långsiktig trend, medan kvinnornas nivåer ligger relativt stabilt”, säger Björn Trolldal, utredare på CAN.

Men trots en nedåtgående trend sedan mitten av 2000-talet dricker svenskarna fortfarande betydligt mer alkohol än i mitten av 1990-talet. Runt millennieskiftet ökade alkoholkonsumtionen i Sverige rejält för att år 2004 nå toppnoteringen på 10,56 liter ren alkohol per person och år.⁹⁷

Vin är den mest populära drycken bland svenskarna och skillnaden jämfört med andra drycker har ökat sedan 2001. Då stod vinet för 34,1 procent av konsumtionen och 2019 var andelen 42,7 procent, vilket är ungefär lika stor andel som året före (42,6 procent). Näst största kategori är starköl som ligger relativt oförändrat på 31,7 procent mot 31,8 procent 2018. Konsumtionen av sprit fortsätter att minska och beräknas för 2019 till 18,8 procent av den totala årskonsumtionen av ren alkohol.

Den oregistrerade delen av konsumtionen, det vill säga alkohol som inte anskaffats på Systembolaget, i dagligvaruhandeln (folköl) eller på restaurang, har både ökat och minskat de senaste 20 åren. Den oregistrerade delen uppgick under 2019 till drygt 1,5 liter ren alkohol, vilket är cirka sju procent mindre än 2018 då den uppgick till 1,64 liter. Köp av smugglad alkohol sjönk med en tredjedel, från 0,4 till 0,3 liter ren alkohol. Även hemtillverkningen gick ned medan resandeinförseln ökade med åtta procent från 0,91 till en liter. Köp via internet (exklusive Systembolaget) ligger i stort sett oförändrat på 0,1 liter eller en procent av den totala konsumtionen.

I början av 2000-talet ökade den oregistrerade delen kraftigt samtidigt som införselkvoterna för privat bruk stegvis togs bort. Toppåret 2004 stod den oregistrerade delen för nästan 40 procent av den totala alkoholkonsumtionen för att sedan avta relativt stadigt. Idag utgör den oregistrerade delen mindre än en femtedel, för 2019 beräknas andelen till 17,5 procent.

– Både den lagliga och olagliga införseln har minskat och en delförklaring är med stor säkerhet den svaga kronkursen, förklarar Björn Trolldal på CAN, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

FOTO: GÖRAN ASSNER

Detta antagande stärks av att den oregistrerade anskaffningen tillfälligt steg 2013 då den svenska kronan temporärt stärktes mot euron vilket åter gjorde det billigare för svenskar att handla utomlands. Sedan 2013 har dock kronan åter försvagats vilket sammanfaller med en fortsatt förskjutning från oregistrerad till registrerad konsumtion.

Den insmugglade alkoholens andel var som störst under perioden 2004–2006, omkring tio procent, men sjönk därefter successivt för att från och med 2010 hamna omkring fem procent.⁹⁸

– En annan faktor kan vara att vi i Sverige fått betydande realinkomstökningar de senaste åren, bland annat genom jobbskatteavdrag, vilket kan ha minskat behovet av att jaga billig sprit utomlands, säger Björn Trollidal. Vi har inte studerat detta specifikt, men det kan vara en bidragande orsak.

Systembolagets andel uppgick under 2019 preliminärt till 66,9 procent vilket är en ökning med drygt en procentenhet jämfört med året dessförinnan. Restaurangförsäljningen liksom folkölsförsäljningen beräknas ha minskat något jämfört med 2018.

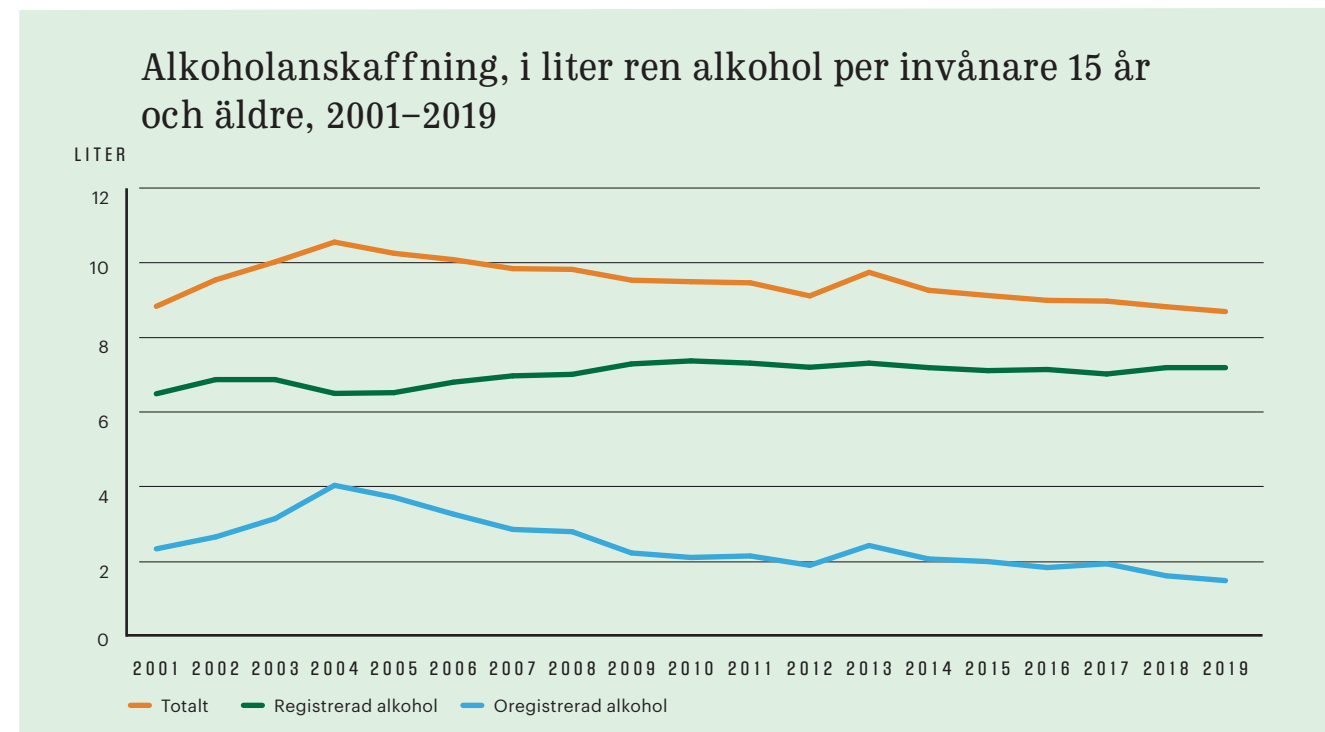
Svenskarnas alkoholkonsumtion har ett tydligt samband med rådande attityder. Det visar sig bland annat genom att män – som har en mer tillåtande attityd till alkohol – dricker mer än kvinnor. Beräkningar från 2017 visar att

nästan dubbelt så många män som kvinnor betraktas som riskkonsumenter: 38 respektive 22 procent.⁹⁹

En oroväckande utveckling är att allt fler är öppna för att bjuda familjemedlemmar under 18 år på alkohol. Det visar organisationen IQ:s årliga alkoholindex som mäter svenskars attityder till alkohol. År 2010 ansåg långt över hälften, 56 procent, av de tillfrågade att det var helt fel att bjuda minderåriga familjemedlemmar på alkohol. I den senaste undersökningen, 2019, hade den andelen sjunkit till 38 procent.¹⁰⁰ Framtiden får utvisa om detta får konsekvenser för ungdomars alkoholkonsumtion som minskat kraftigt under 2000-talet.

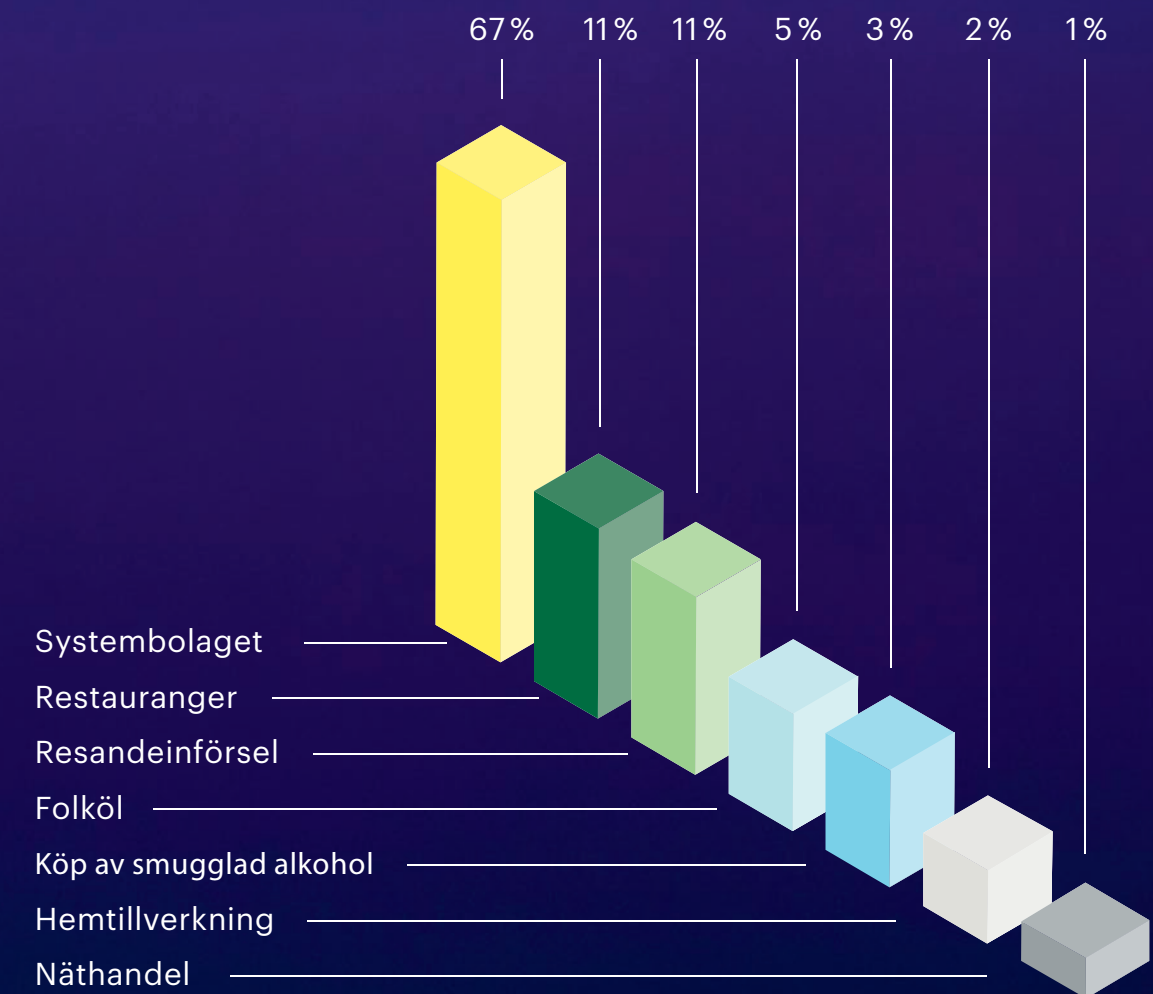
– När det gäller ungdomars drickande ser vi två olika trender samtidigt. Alkoläsk och cider har blivit allt vanligare, men samtidigt har den totala konsumtionen minskat, säger Björn Trollidal.

* Riskkonsumtion definieras i detta sammanhang som konsumtion av en genomsnittlig alkoholmängd motsvarande minst 14 respektive 9 standardglas i veckan (21 respektive 14 cl ren alkohol) och/eller intensivkonsumtion (motsvarande 1 flaska vin eller mer vid ett och samma tillfälle) minst en gång under de senaste 30 dagarna. Riskkonsumtionsmålet är således en kombination av variablerna högkonsumtion och intensivkonsumtion. Benämningen illustrerar att en sådan konsumtion, såväl kort- som långsiktigt, medför en förhöjd risk för åtföljande sociala eller fysiska skador. (Guttormsson & Gröndahl, 2018)

Källa: Trollidal B. PM – Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019. CAN, mars 2020.

Så skaffar svenskarna sin alkohol

Trollidal B. PM – Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019. CAN, mars 2020

”Flera faktorer bakom ungas minskade alkoholkonsumtion”

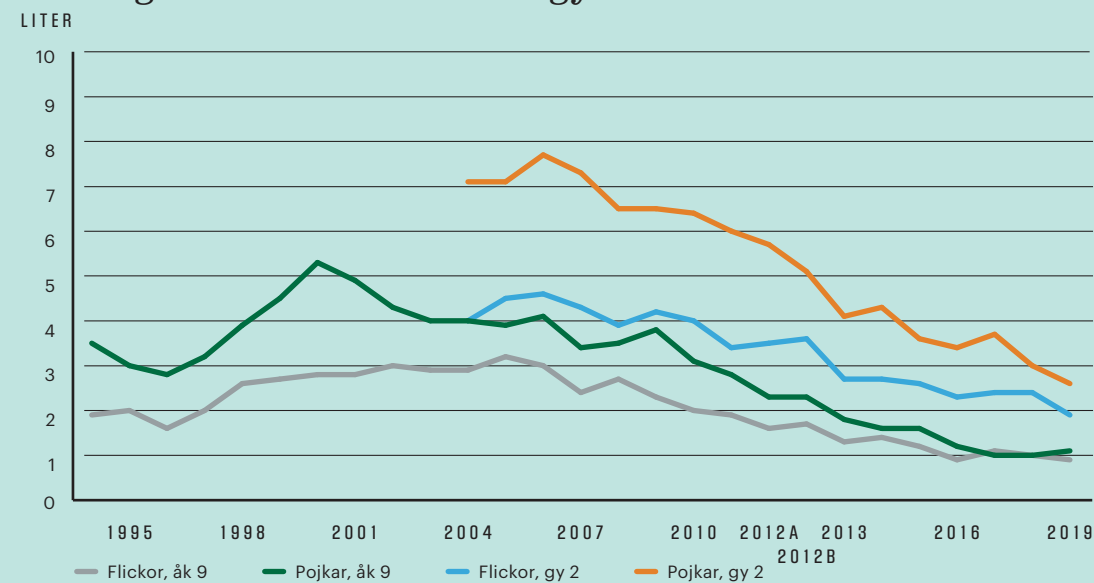
Under 2000-talet har alkoholkonsumtionen bland svenska skolungdomar sjunkit kraftigt och alkoholdebuten har senarelagts. Samtidigt syns nu tecken på att nedgången i drickandet hejdats bland elever i årskurs nio.

– Än är det för tidigt att uttala sig om den bromsade nedgången verkligen är en förändrad trend. Vi behöver följa utvecklingen ytterligare några år, säger Siri Thor, utredare på CAN, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Under 1990-talet ökade ungas alkoholkonsumtion markant. Pojkarna i årskurs nio drack som mest vid millennieskiftet, som mest drygt fem liter ren alkohol per person och år. Flickorna nådde sin toppnotering, 3,2 liter, fem år senare. Med tiden har konsumtionen minskat och från 2016 har snittet legat kring 1,1 liter ren alkohol per person och år. Bland elever i gymnasiets årskurs två har årskonsumtionens mängd i stort sett sjunkit oavbrutet sedan den högsta noteringen 2006 – 7,7 liter för pojkarna och 4,6 för flickorna. Det innebär att den konsumerade volymen alkohol för 2019 utgör en dryg tredjedel av volymen 13 år tidigare.¹⁰¹

Vad som ligger bakom ungdomars förändrade dryckesvanor har forskningen inga säkra svar på, men en mindre studie vid Stockholms universitet lyfter fram ett antal möjliga delförklaringar.¹⁰² De 49 tonåringar som forskarna intervjuade uppgav faktorer som tidsbrist på grund av studier och fritidsaktiviteter samt användandet av sociala medier. Studien pekar också på att alkoholkonsumtion inte längre är en lika stark symbol för att bli vuxen och att unga idag är mer reflekterande och ansvarstagande. Ungdomar umgås också idag i större utsträckning med sina föräldrar vilket ger de vuxna ökad kontroll.

Genomsnittlig årskonsumtion i liter ren alkohol, ungdomar i årskurs 9 och gymnasiets år 2

Källa: Englund A. (red.) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport 187. Stockholm 2019.

Siri Thor, utredare på CAN, menar att det är för tidigt att dra några slutsatser om den bromsade nedgången i ungdomars drickande är en förändrad trend.

– Jag tycker att den här typen av kvalitativa undersökningar är väldigt intressanta och viktiga. Intervjustudien pekar också ut de faktorer som det länge spekulerats om och visar att det troligen är en kombination av flera faktorer som ligger bakom ungas minskade alkoholkonsumtion, säger Siri Thor på CAN.

Det är inte bara det samlade drickandet som minskat, utan även ungdomars intensivkonsumtion, det vill säga konsumtion av en större alkoholmängd – minst en flaska vin eller motsvarande – vid ett och samma tillfälle. År 2000 intensivkonsumerade nästan var tredje pojke i årskurs nio minst en gång i månaden mot strax under åtta procent 2019. Vid samma tid intensivkonsumerade ungefär en av fyra flickor en gång per månad eller oftare vilket kan jämföras med dagens cirka åtta procent. För gymnasieungdomarna har andelen intensivkonsumenter minskat från närmare 50 procent år 2010 till 2019 års nivåer, 22 procent bland pojkar och 17 procent bland flickor.

Ett annat mått med relevans för skadlig alkoholkonsumtion är andelen högkonsumenter. Som högkonsumenter räknas män vars veckokonsumtion överstiger 14 standardglas och kvinnor som dricker mer än nio glas per vecka. Det bör dock framhållas att denna definition avser vuxna och egentligen inte ska tillämpas på ungdomar, som egentligen inte borde dricka alls. År 2019 var tre procent av niondeklassarna och sex procent av gymnasieeleverna högkonsumenter.¹⁰³

Färska siffror om skolutgångars substansbruk visar de positiva effekterna av en senarelagd alkoholdebut. En debut i unga år hänger nämligen ihop med en mer regelbunden användning och framför allt gäller det för berusningsdrickande. De i undersökningen som berusnings-

debuterat innan de fyllt 16 år hade i dubbelt så stor omfattning berusat sig under de senaste 30 dagarna jämfört med gruppen som gjort berusningsdebut högre upp i åldrarna.¹⁰⁴

MINSKAD PROBLEMBÖRDA

CAN har sedan i mitten på 1990-talet frågat svenska elever om olika problem de upplevt i samband med sin egen eller andras alkoholkonsumtion. Det gäller till exempel om de hamnat i bråk, haft sönder eller tappat saker, blivit rånade eller hamnat på sjukhus.

Mätningarna visar att problembördan minskat under 2000-talet förutom en tillfällig ökning kring 2010. Minskningen gäller både för de elever som konsumerar alkohol och de som inte gör det.

– Att den alkoholrelaterade problembördan har minskat i takt med att allt färre dricker är en förväntad utveckling, säger Siri Thor. Men att minskningen även gäller bland dem som dricker är intressant. En minskad alkoholkonsumtion i gruppen som dricker skulle jag säga är en rimlig förklaring till varför den alkoholrelaterade problembördan minskar även där.

Siri Thor har varit med och genomfört en studie där man undersökte förhållandet mellan alkoholkonsumtion och problembörda över tid. Hypotesen var att ju färre som dricker alkohol, desto mer avvikande kommer den krympande andel som ändå dricker att vara och deras beteende kommer att ses som avnormaliserat. Detta skulle i sin tur, resonerade forskarna, möjligen kunna innebära att de som dricker i en tid då det anses "onormalt" skulle drabbas av fler alkoholrelaterade problem än de som drack på den tiden det var vanligare.¹⁰⁵

FOTO: SANNA LINDBERG

Vad är ett standardglas?

Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol och motsvarar ungefär 33 centiliter starköl, ett glas vin (12–15 centiliter) eller fyra centiliter starksprit.¹⁰⁷

– Men, säger Siri Thor, det visade sig att ungdomar som drack i starten av studien upplevde ungefär samma mängd problem som unga alkoholkonsumenter gjorde drygt 15 år senare – problembördan tycks alltså hänga samman med den individuella konsumtionen snarare än den genomsnittliga konsumtionen i åldersgruppen.

Under 2019 fortsatte den sjunkande trenden för rapporterade problem i gymnasiet. För niondeklassarna stannade den dock av och pekade något uppåt. Det är emellertid för tidigt att dra några slutsatser om framtiden utifrån detta, enligt Siri Thor.

FÖRSTÖRDA KLÄDER VANLIGAST

Av de tillfrågade elever som druckit alkohol de senaste 12 månaderna svarade ungefär hälften av högstadie- och gymnasieeleverna att de råkat ut för något av de alkoholrelaterade problem som ingick i 2019 års undersökning. De vanligaste problemen var att ha förstört kläder eller

saker, vilket uppgavs av över 20 procent av niorna och över 25 procent av gymnasieeleverna. Att ha blivit fotograferad eller filmad i en kränkande eller pinsam situation samt att ha grälat kom också högt på listan.

Siri Thor konstaterar att problembördan förvisso minskat radikalt sedan millennieskiftet, men att problem av mer allvarig karaktär fortfarande är relativt vanligt förekommande – som att 13 procent av niorna och åtta procent av gymnasieeleverna har kört fulla eller åkt med en berusad förare, och att mer än var tionde ungdom som druckit alkohol råkat ut för en olycka eller skadats.¹⁰⁶

”Charlie räddade mitt liv”

År 2016 hade Sofie Hedenberg nått botten. Efter decennier av tungt narkotikamissbruk var hon både nedgången och hemlös. Då, vid 36 års ålder, blev hon gravid.

– Jag hade absolut ingenting att erbjuda ett barn, men jag var otroligt bestämd. Jag skulle till varje pris behålla min son.

Nu är Charlie snart fyra år och Sofie säger utan att tveka: – Han har räddat livet på mig. Jag är drogfri, har jobb och bostad och kunnat skaffa mig nya tänder. Nu håller jag på att reda upp min kraschade ekonomi.

Om inte Sofie Hedenbergs berättelse hade ett så hoppfullt slut skulle det kännas omöjligt att ta in hennes nattsvarta erfarenheter. Hon växte upp med en ensamstående mamma i Stockholms södra förorter och var ungefär tio år när mamman träffade en ny man.

– Han verkade rätt bra till en början, men sedan visade det sig att han var gravt alkoholiserad och misshandlade min mamma. Ju mer han drack, desto värre blev det.

Sofie minns en gång när hon såg styvpappan ta stryptag på mamman och sprang in till grannarna som ringde polisen.

– Jag kunde inte ringa hemifrån oss för han hade slagit sönder våra fasta telefoner, och mobiler fanns ju inte då.

Polisen kom och Sofie berättade vad som hänt, men mamman gjorde allt för att dölja det som i själva verket var ett mordförsök genom att hävda: ”Tro inte på vad hon säger, min dotter talar inte sanning.”

EN OMÖJLIG TILLVARO

Misshandeln i hemmet fortsatte och Sofie var ständigt orolig.

– Han slog aldrig mig, men han terroriserade mig psykiskt genom att slå sönder saker i mitt rum. Det var en väldigt otrygg miljö att växa upp i. Jag har ADD och hade svårt för mig i skolan. Det ihop med mina hemförhållanden gjorde tillvaron rätt omöjlig.

Även modern missbrukade alkohol och vardagslivet fungerade sämre och sämre. Sofie minns att kylskåpet ofta var tomt.

– En period gick jag till skolan bara för att äta lunch och få i mig mat. Sedan gick jag hem och sov. Jag var helt slut av att ha det som vi hade det. Jag vet att en av mina kompisars föräldrar gjorde en orosanmälan, men det hände ingenting.

I 15-årsåldern fick Sofie nog och ställde modern inför valet ”honom eller mig”.

– Men hon valde ju honom, och då flyttade jag hemifrån. Nu började en period då Sofies eget amfetaminmissbruk eskalerade. Hon levde ett oordnat och kringflackande liv mellan vänners soffor och extrasängar, och hennes pojkvän vid den här tiden sålde narkotika och kunde förse även Sofie med droger.

”Jag vet att en av mina kompisars föräldrar gjorde en orosanmälan, men det hände ingenting.”

– Det var misär. Jag misskötte mig hos en del kompisar och åkte ut. Jag var verkligen på väg utför.

Under den här tiden kom plötsligt beskedet att Sofies mamma tagit livet av sig.

– Det var som om marken öppnade sig och jag bara föll ner i ett mörkt hål. Jag har inga minnen alls av den första veckan efter beskedet. Min dåvarande pojkvän har berättat att han tog mig till akuten och att jag fick prata med en präst, men några egna minnen har jag inte.

JAGADES AV POLISEN

Sofies missbruk fortsatte och nu började hon själv också ägna sig åt försäljning av droger. Tillsammans med pojkvännen flyttade hon under en tid till Örebro och ett

Sofie Hedenberg har tagit sig upp från den absoluta botten av missbruk och hemlöshet. ”Jag hade inget att erbjuda ett barn, men Charlie har räddat mitt liv.”

”Jag ska göra precis allt för att min son aldrig ska behöva uppleva det jag har varit med om”, säger Sofie Hedenberg.

behandlingshem då båda hade bestämt sig för att försöka ta sig ur missbruket.

– Men det gick inte. Vi hade knappt kommit ut därifrån förrän vi tände på igen. Polisen var efter oss hela tiden eftersom de förstod att vi begick brott och sålde knark. Det var ingripanden, förhör och upprepade fall av husrannsakan.

Sofie lämnade pojkvännen 2014, men hamnade i ett ännu sämre läge.

– Det spårade ur totalt och jag blev hemlös på Stockholms gator.

Hon beskriver att hon under två års hemlöshet gick ner sig helt, bland annat förlorade hon alla sina tänder.

När hon 2016 upptäckte att hon var gravid kom början till vändningen. Men missbruket fortsatte ännu sex månader in i graviditeten.

– Jag gick till Stadsmissionen varje dag för att äta och duscha och där hade flera olika instanser slagit larm. Jag blev hämtad av polisen och togs till Sankt Görans sjukhus för tvångsvård.

Nu började äntligen Sofies drogfria liv, men framtiden var väldigt oviss. Beskedet från de sociala myndigheterna var tydligt: efter 20 års missbruk och bara två drogfria månader var det ytterst osäkert om hon skulle få behålla sitt barn.

Sofie fick en jourfamilj och ett stödboende och hade täta kontakter med socialt ansvariga.

– Jag hatade soc under den här tiden, tyckte bara de gjorde livet ännu jobbigare för mig. Nu förstår jag förstås att det handlade om min sons säkerhet, och jag har i efterhand tackat alla för att de var just så där hårda.

ENORMT MOTIVERAD

Under det första året som mamma hade Sofie inget sug alls efter droger.

– Det enda jag ville var att visa alla att jag klarade av att vara drogfri och att ta hand om mitt barn, att göra allt i min makt för att min son aldrig ska behöva uppleva det jag varit med om.

Nu arbetar Sofie som motivatör på KRIS, Kriminellas revansch i samhället, ett sammanhang hon hittade till via ett TV-program. Hon besöker anstalter, tar emot studiebesök och pratar med föräldrar som är oroliga för barn på glid.

– Jag älskar det här livet, det är magiskt. Jag tar inga mediciner, är helt drogfri och dricker ingen alkohol. Men min beroendesjukdom finns där och kan dyka upp igen. Jag tar ett nytt beslut varje dag om att vara drogfri.

Att ta sig upp från botten och bygga upp ett fungerande liv är en tuff och lång process. Just nu håller Sofie på att bringa ordning i sina skulder. Hon kontakter inkassobolag och betalar en summa till Kronofogdemyndigheten varje månad.

– Jag saknar min mamma väldigt mycket, men har fått en nära kontakt med min moster. Jag har henne som en extra-mamma nu.

Efter Sofies mammas död var hennes moster djupt engagerad i att försöka få Sofie drogfri.

– Hon jagade mig dag och natt och körde mig till avgiftning flera gånger, men det går inte förrän man själv vill.

Sofie får ofta höra att hon är ett ovanligt fall. De flesta missbrukande kvinnor som blir gravida kan och får inte behålla sina barn.

– Mot alla odds har det gått bra för mig. Jag känner att jag hedrar min mamma genom att bygga en bättre framtid.

KRIS – stöd för att klara av att återgå till ett vanligt liv

Kriminellas Revansch i Samhället, KRIS, är en ideell förening där före detta kriminella och missbrukare hjälper varandra tillbaka in i samhället. Föreningen startades 1997, då med elva medlemmar.

Grundidén är att KRIS på plats möter den som frigges efter ett fängelsestraff. Ofta frigges interner med endast en kasse och en telefonbok fylld med telefonnummer till gamla och ofta kriminellt belastade kontakter. Den som frigges och är motiverad till förändring behöver stöd. KRIS beskrivs som en gemenskap för den som söker ett värdigt liv och ett komplement till de stödinsatser som samhället i övrigt har att erbjuda. Anstaltsbesöken är basen i verksamheten och varje år gör medlemmarna runt 2 000 fängelsebesök, det är så de flesta kommer i kontakt med KRIS.

Man behöver inte ha varit frihetsberövad eller ha haft drogproblem för att bli medlem i KRIS, föreningen har både stödmedlemmar och hedersmedlemmar. Många som får hjälp och stöd av KRIS har inte vistats på fängelser eller institutioner utan kommer direkt från gatan. KRIS består idag av 13 olika lokalföreningar från Umeå till Malmö. Hedersmedlemmar är bland andra det svenska kungaparet. KRIS finns också i Danmark, Finland, Vitryssland och Ryssland.

Historien om KRIS började med Christer Karlsson som i över 30 år hade suttit på olika anstalter och institutioner. I september 1997 muckade han för sista gången och startade helt enkelt organisationen för att hjälpa sig själv. Så här beskrivs starten på föreningens webbplats:

”Vi fick en minibuss och ett bensinkort av kriminalvården för att kunna åka runt i landet och sprida vårt budskap. Den första augusti 1998 blev en historisk dag, då hämtade vi för första gången en frigiven blivande medlem direkt vid fängelset. Ett stort medieuppbåd mötte upp vid det tillfället utanför Österåkersanstalten. Med en lånad dator i lånade lokaler började det som kom att bli ett av Sveriges mest lyckade behandlingsprojekt för kriminella. I dag hjälper organisationen KRIS ett hundratal interner varje år med att komma tillbaka till ett vanligt liv utanför fängelsemurarna.”

Christer Karlsson var förbundsordförande för KRIS i över 20 år. Han gick i pension våren 2018.

Källa: kris.se

Källor

”Vi måste få fler att engagera sig för att minimera alkoholens skadeverkningar”

- Ramboll Management Consulting AB. Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser – en beskrivande samhällsekonomisk studie. Juni 2019.
- Ramstedt M (red). Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturoversikt. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Rapport nr 185. Stockholm 2019.
- WHO, Global status report on noncommunicable diseases, Chapter 4. Reducing risks and preventing disease: population-wide interventions. 2010.
- Alkohollagen, 3.7–3.8.
- Alkohollagen, 5 kap.
- Norström T. ”Priselasticiteten för alkohol 1984–2003”, kapitel i Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. SOU 2005:25, s. 409–429.
- Wagenaar AC et al. Effects of beverage alcohol price and tax levels on drinking: a meta-analysis of 1003 estimates from 112 studies. Addiction. 2009 Feb; 104(2):179–90.
- Jiang H et al. The Dynamic Effects of Changes in Prices and Affordability on Alcohol Consumption: An Impulse Response Analysis. Alcohol and Alcoholism, 2015, 50(6) 631–638.
- Stockwell T et al. Minimum Alcohol Prices and Outlet Densities in British Columbia, Canada: Estimated Impacts on Alcohol-Attributable Hospital Admissions. Am J Public Health. 2013 Nov;103(11):2014–20.
- Wagenaar AC et al. Effects of Alcohol Tax and Price Policies on Morbidity and Mortality: A Systematic Review. Am J Public Health. 2010 Nov; 100(11): 2270–2278.
- Alkohollag, 7 kap. Marknadsföring av alkoholdrycker, Svensk författningssamling 2010:1622.
- Marknadsföringslag, Svensk författningssamling 2008:486.
- Gilmore I et al. Does marketing communication impact on the volume and patterns of consumption of alcoholic beverages, especially by young people? – a review of longitudinal studies. Science Group of the European Alcohol and Health Forum, 2009.
- Elgán T, Gripenberg J, Jägerskog M. Fyller reklamen glasen? IQ Rapport 2015:3.

Alkoholens skadeverkningar

- Global status report on alcohol and health 2018. Geneva: World Health Organization; 2018. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Allebeck P, Andreasson S, Wåhlin S, Ramstedt M, Gripenberg J, Damström-Thaker K, Heinemans N. Alkoholkonsumtion och risknivåer. Kunskapsunderlag och förslag till rekommendationer. Stockholm: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Stockholms läns landsting; 2018. Rapport 2018:1.
- World Health Organization. Alcohol fact sheet. Uppdaterat september 2018.
- Alkoholens skadeverkningar. Folkhälsomyndighetens webbplats, uppdaterad 2020-01-09
- Ramstedt M, Sundin E, Landberg J, Raninen J. ANDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013. STADs rapportserie, rapport nr 55. 2014.
- Ramstedt M (red). Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturoversikt. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning Rapport nr 185. Stockholm 2019.
- Guttormsson, U. Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2018. CAN Rapport 186. Stockholm 2019.
- Riskkonsumtion av alkohol. Folkhälsomyndighetens webbplats, uppdaterad 2020-03-16
- Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2020, Socialstyrelsen
- Dödsorsaksstatistik, 1998–2018, Antal döda per 100 000, Alkoholrelaterad dödlighet, Riket, Ålder: 65–85+, Båda könen. Socialstyrelsens statistikdatabas för dödsorsaker.

- Socialdepartementet. Missbruket, kunskapen, vården. Missbruksutredningens forskningsbilaga, SOU 2011:6.; 2011.

- Lynskey MT. The comorbidity of alcohol dependence and affective disorders: treatment implications. Drug Alcohol Depend 1998;52 (3) 201–209.

- Davis L, Uezato A, Newell JM, Frazier E. Major depression and comorbid substance use disorders. Curr Opin Psychiatry 2008;21 (1) 14–18.

- JanéLlopis E, Matytšina I. Mental health and alcohol, drugs and tobacco: a review of the comorbidity between mental disorders and the use of alcohol, tobacco and illicit drugs. Drug Alcohol Rev. 2006 Nov;25(6):515-36.

- Boden JM, Fergusson DM. Alcohol and depression. Addiction. 2011;106:906–14.

- Diagnoser i sluten vård, antal patienter, Alkoholrelaterade diagnoser, Riket, Ålder: 0–85+, 2018. Socialstyrelsens statistikdatabas för diagnoser i sluten vård

- Diagnoser i öppen vård, Antal patienter, Alkoholrelaterade diagnoser, Riket, Ålder: 0–85+, 2018. Socialstyrelsens statistikdatabas för diagnoser i öppen vård

- Alkoholens skadeverkningar, Folkhälsomyndighetens webbplats, uppdaterad 2020-01-09

- Dödsorsaksstatistik, Antal döda, Alkoholrelaterad dödlighet, Riket, Ålder: 0–85+, 2018. Socialstyrelsens statistikdatabas för dödsorsaker

- Schütze M, Boeing H, Pischon T. et al. Alcohol attributable burden of incidence of cancer in eight European countries based on results from prospective study. BMJ. 2011;342:d1584

- Missbruket, Kunskapen, Vården, SOU 2011:6, Socialdepartementet, 2011

- Skatt på alkoholdrycker och tobak – statistik. Skatteverket. Uppdaterat 2019-04-30

Alkohol och graviditet

- Stratton K, Howe C, Battaglia FC et al. Institute of Medicine. Fetal Alcohol Syndrome: Diagnosis, Epidemiology, Prevention, and Treatment. Washington, DC: The National Academies Press. 1996.

- Alkohol och graviditet. 1177 Vårdguiden. Uppdaterad 2017-03-16.

- Aliyu MH, Wilson RE, Zoorob R, Chakrabarty S, Alio AP, Kirby RS, Salihu HM. Alcohol consumption during pregnancy and the risk of early stillbirth among singletons. Alcohol. 2008 Aug;42(5):369-74.

- Williams JF, Smith VC; Committee on substance abuse. Fetal alcohol spectrum disorders. Pediatrics 2015;136:e1395–406.

- Naimi TS, Lipscomb LE, Brewer RD, Gilbert BC (2003) Binge drinking in the preconception period and the risk of unintended pregnancy: implications for women and their children. Pediatrics 111, 1136–41.

- McQuire C, Daniel R, Hurt L, Kemp A, Paranjothy S (2019). The causal web of foetal alcohol spectrum disorders: a review and causal diagram. Eur Child Adolesc Psychiatry. doi:10.1007/s00787-018-1264-3.

- McBride N, Johnson S. Fathers’ Role in Alcohol-Exposed Pregnancies: Systematic Review of Human Studies. Am J Prev Med. 2016 Aug;51(2):240–248.

- Bianchi E, Boekelheide K, Sigman M, Braun JM, Eliot M, Hall SJ, Dere E, Hwang K (2019). Spermatozoal large RNA content is associated with semen characteristics, sociodemographic and lifestyle factors. PLoS ONE 14, e0216584.

- Li Y, Lin H, Li Y, Cao J (2011). Association between socio-psycho-behavioral factors and male semen quality: systematic review and meta-analyses. Fertil Steril 95, 116–23.

- Borges E, Braga DP de AF, Provenza RR, Figueira R de CS, Iaconelli A, Setti AS (2018). Paternal lifestyle factors in relation to semen quality and in vitro reproductive outcomes. Andrologia 50, e13090.

- McBride N, Johnson S (2016). Fathers’ Role in Alcohol- Exposed Pregnancies: Systematic Review of Human Studies. Am J Prev Med 51, 240–8.

- Milne E, Greenop KR, Scott RJ, de Klerk NH, Bower C, Ashton LJ, Heath JA, Armstrong BK. Parental alcohol consumption and risk of childhood acute lymphoblastic leukemia and brain tumors. Cancer Causes Control. 2013 Feb;24(2):391–402.

- Zhang S, Wang L, Yang T, Chen L, Zhao L, Wang T, Chen L, Ye Z, et al (2019). Parental alcohol consumption and the risk of congenital heart diseases in offspring: An updated systematic review and meta-analysis. Eur J Prev Cardiol, 2047487319874530.

- Steinberger EK, Ferencz C, Loffredo CA (2002). Infants with single ventricle: a population-based epidemiological study. Teratology 65, 106–15.

- Wilson IM, Eurenius E, Lindkvist M, Edin K, Edvardsson K. Is there an association between pregnant women’s experience of violence and their partner’s drinking? A Swedish population-based study. Midwifery. 2019 Feb;69:84–91.

- Tearne E, Cox K, Giglia R. Patterns of Alcohol Intake of Pregnant and Lactating Women in Rural Western Australia. Matern Child Health J. 2017 Nov;21(11):2068–2077.

- Wilson J, Tay RY, McCormack C, Allsop S, Najman J, Burns L, Olsson CA, Elliott E, et al (2017). Alcohol consumption by breastfeeding mothers: Frequency, correlates and infant outcomes. Drug Alcohol Rev 36, 667–76.

- Giglia R, Binns C (2006). Alcohol and lactation: a systematic review. Nutrition & Dietetics 63, 103–16.

- Lawton ME (1985). Alcohol in breast milk. Aust N Z J Obstet Gynaecol 25, 71–3.

- Kesäniemi YA. Ethanol and acetaldehyde in the milk and peripheral blood of lactating women after ethanol administration. J Obstet Gynaecol Br Commonw. 1974 Jan;81(1):84–6.

- Giglia RC (2010). Alcohol and lactation: An updated systematic review. Nutrition & Dietetics 67, 237–43.

- Mennella JA, Pepino MY, Teff KL (2005). Acute alcohol consumption disrupts the hormonal milieu of lactating women. J Clin Endocrinol Metab 90, 1979–85.

- Mennella JA, Beauchamp GK (1993). Beer, breast feeding, and folklore. Dev Psychobiol 26, 459–66.

- Terasaki LS, Gomez J, Schwarz JM (2016). An examination of sex differences in the effects of early-life opiate and alcohol exposure. Philos Trans R Soc Lond, B, Biol Sci 371, 20150123.

- Caputo C, Wood E, Jabbour L (2016). Impact of fetal alcohol exposure on body systems: A systematic review. Birth Defects Res C Embryo Today 108, 174–80.

- Comasco E, Rangmar J, Eriksson UJ, Oreländ L. Neurological and neuropsychological effects of low and moderate prenatal alcohol exposure. Acta Physiol (Oxf). 2018 Jan;222(1).

- Chudley AE. Fetal alcohol spectrum disorder: counting the invisible – mission impossible? Arch Dis Child. 2008 Sep;93(9):721–2.

- Olegård R, Sabel KG, Aronsson M, Sandin B, Johansson PR, Carlsson C, Kyllerman M, Iversen K, Hrbek A. Effects on the child of alcohol abuse during pregnancy. Retrospective and prospective studies. Acta Paediatr Scand Suppl. 1979;275:112–21.

- Lange S, Probst C, Gmel G, Rehm J, Burd L, Popova S. Global Prevalence of Fetal Alcohol Spectrum Disorder Among Children and Youth: A Systematic Review and Meta-analysis. JAMA Pediatr. 2017 Oct 1;171(10):948–956.

- Ericson L, Magnusson L, Hovstadius B. Societal costs of fetal alcohol syndrome in Sweden. Eur J Health Econ. 2017 Jun;18(5):575–585.

Alkohol i pandemins tidevarv

- Trolldal, B. Effekter av Coronapandemin – alkoholskaffning och konsumtion under mars och april 2020, jämfört med samma period 2019. CAN, juni 2020.

Alkohol – en viktig riskfaktor vid våld

- WHO, Management of substance abuse – Terminology & classification: Psychoactive substances.

- Exum ML. Alcohol and aggression: An integration of findings from experimental studies. Journal of Criminal Justice, vol. 34, Issue. 2, 2006, 131–145.

- Denson TF, Blundell KA, Schofield TP, Schira MM, Krämer UM. The neural correlates of alcohol-related aggression. Cogn Affect Behav Neurosci. 2018 Apr;18(2):203–215.

- von Hofer H. Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750–2010 Diagram, tabeller och kommentarer. 4:e reviderade uppl. Kriminologiska institutionens rapportserie, nr 2011:3. Stockholm 2011: Stockholms universitet.

- Command C, Hambrook E, Wallin S, Westerberg S, Irlander Strid Å, Hvitfeldt T. Nationella trygghetsundersökningen 2016 – Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:1. Stockholm, 2017.

- Hradilova Selin K. Våld mot kvinnor och män i nära relationer – Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2009:12

- Ganpat S., Granath S., Kivivuori J. et al. Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden. First study on the European Homicide Monitoring Data. Research report 2011:15. Stockholm 2011, Brottsförebyggande rådet.

- Granath S. Det dödliga våldet i Sverige 1990–2014 – En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåldet. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2015:24

- Öberg J, Hradilova Selin K. Dödligt våld i Sverige 1990–2017 – Omfattning, utveckling och karaktär. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2019:6.

- Wallin L (red.). Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:5.

- Trolldal B. Alkoholkonsumtionen i Sverige 2018. CAN Rapport 184. Stockholm 2019

- Öberg J, Hradilova Selin K. Dödligt våld i Sverige 1990–2017 – Omfattning, utveckling och karaktär. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2019:6.

- Granath S. Det dödliga våldet i Sverige 1990–2014 – En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåldet. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2015:24

- Enheten för Rättsstatistik, Brå. Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2018. Sveriges officiella statistik. Brottsförebyggande rådet, 2019.

- Boles SM, Miotto, K. Substance abuse and violence: A review of the literature. Aggression and Violent Behavior, Volume 8, Issue 2, March–April 2003, 155–174

- Norström T. Effects on criminal violence of different beverage types and private and public drinking. Addiction. 1998 May;93(5):689–99.

- Ramboll Management Consulting AB. Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser – en beskrivande samhällsekonomisk studie. Juni 2019.

Utbildning av personal ger lugnare krogmiljö

- Command C, Hambrook E, Wallin S, Westerberg S, Irlander Strid Å, Hvitfeldt T. Nationella trygghetsundersökningen 2016 – Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:1. Stockholm, 2017.

- Wallin L (red.). Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015. Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:5.

- Ramstedt M. i Alkohol och våld Seminarierapport 2014:2. Systembolaget. 2014.

- Chavira C, Bazargan-Hejazi S, Lin J, del Pino HE, Bazargan M. Type of alcohol drink and exposure to violence: an emergency department study. J Community Health. 2011 Aug;36(4):597–604.

- Ashton K, Bellis MA, Davies AR, Hughes K, Winstock A. Do emotions related to alcohol consumption differ by alcohol type? An international cross-sectional survey of emotions associated with alcohol consumption and influence on drink choice in different settings. BMJ Open. 2017 Nov 20;7(10):e016089.

- Wallin E, Norström T, Andréasson S. Alcohol prevention targeting licensed premises: a study of effects on violence. J Stud Alcohol. 2003 Mar;64(2):270–7.

- Hot och våld på den svenska arbetsmarknaden. Rapport från AFA Försäkring. December 2018

- Trolldal B, Brännström L, Mallie JP, Kvillemo P, Leifman H. Ansvarsfull alkoholservice – effekter på våldsbrottsligheten i landets kommuner. STAD-rapport 50. 2012.

- Ansvarsfull alkoholservice, Folkhälsomyndighetens webbplats, uppdaterad 2014-01-02

Så dricker Sverige

- Guttormsson U, Gröndahl M. Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2017. CAN Rapport 173. Stockholm 2018.

- Trolldal B. Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019 – preliminära uppgifter. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm mars 2020.

- Trolldal B. Alkoholkonsumtionen i Sverige 2018. CAN Rapport 184. Stockholm 2019.

- Trolldal B, Leifman H. Hur mycket dricker svensken? Registrerad och oregistrerad alkoholkonsumtion 2001–2014. CAN Rapport 152. Stockholm 2015.

- Trolldal B. Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019 – preliminära uppgifter. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm mars 2020. Resultaten för 2019 är preliminära. För 2018 justerades den totala genomsnittskonsumtionen upp från 8,8 till 8,83 liter ren alkohol per invånare 15 år och äldre.

- Guttormsson U, Gröndahl M. Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2017. CAN Rapport 173. Stockholm 2018.

- Hagman K et al. Tio år med alkoholindex. IQ rapport 2020:1.

Ungas alkoholvanor

101 Englund A. (red.) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport 187. Stockholm 2019.

102 Törrönen J, Roumeliotis F, Samuelsson E, Kraus L, Room R. Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. Int J Drug Policy. 2019 Feb;64:13–20.

103 Englund A. (red.) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport 187. Stockholm 2019.

104 Svenska Läkaresällskapet. Riskbruk av alkohol. SLS.se.

105 Guttormsson U, Zetterqvist M. Det går uppåt i åldrarna, substansdebut bland skolungdomar 1999–2019. Fokusrapport 05. Stockholm 2019.

106 Thor S, Raninen J, Landberg J. More Drinking, More Problems – Stable Association Between Alcohol Consumption and Harm Among Swedish Youth 1995–2012. Alcohol Alcohol. 2017 May 1;52(3):358–364.

107 Englund A. (red.) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport 187. Stockholm 2019.

